

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 239-265.
|| Geliş Tarihi-Received: 14.09.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 09.10.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1360195

Edimbilimin Dil Öğretimine Katkıları*

Contribution of Pragmatics to Language Teaching

Muhammet MEMİŞ**
Rahime ŞENTÜRK***

Öz

Edimbilim, dil topluluklarına özgü işlevsel dil kullanımındaki sözel ve sözel olmayan işaretleri açıklığa kavuşturur. Dilin oluşum ve kullanım biçimlerinin ayırt edilebilmesi ve hangi durumda hangi stratejilerle söylemin bağlama uygun biçimde yapılandırılacağı konusunda edimbilim farkındalığı, bireyin iletişim yetisini olumlu yönde etkiler. Bireyin edimbilim dil kullanımlarında biçim ve anlam değişimlerinin etkisini gözlemleyebilmesi için edimbilim dil yapılarının farkında olması gerekir. Bireyin konuya ilişkin farkındalık kazanabilmesi ve edimbilim dil yapılarını sosyal ve kültürel normlar, değer ve yargı vb. etkenlere göre biçimlendirebilmesi için dil öğretim sürecinde edimbilimden yararlanılmalıdır. Edimbilim bağlamın içerdiği çeşitli anlam özelliklerini kullanım biçimlerine göre tanımladığı için etkileşimsel dil öğretimine katkıda bulunur. Böylece bağlama uygun dil kullanımlarının hem dolaylı ifade biçimlerinde hem de gerçek kullanımlarda nasıl biçimlendirildiğine ilişkin dinleyici ve konuşmacıda farkındalık geliştirir. Öte yandan dillerarası iletişimde kültürün dil üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda dil öğretim sürecinde edimbilimden yararlanılması ve ilgili dil topluluğuna özgü kullanım kalıpları, söylem biçimleri ve bağlamların temel özelliklerine yer verilmesi öğrencinin daha doğru ve etkili iletişim kurmasını sağlar. Belirli bir amaç için oluşturulan söylemde yer alan örtük dil ve kültürel yapıların dil topluluğuna özgü göstergelerle nasıl kodlandığı ve dinleyici üzerindeki etkisinin pragmatik öğretilerle gerçekleştirilmesi mümkündür. Bu çalışmada edimbilimin dil öğretim sürecine katkıları gösterilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte edimbilimin dil öğretimi sırasında nasıl kullanılabileceğine ilişkin söylem stratejileri ve görev örneklerine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dil öğretimi, edimbilim, edimbilimin katkısı, söz eylem stratejileri.

Abstract

Pragmatics clarifies verbal and nonverbal signs in functional language use specific to language communities. The pragmatic awareness of distinguishing the formation and usage forms of the language, and in which situations and with which strategies the discourse will be structured in accordance with the context, positively affects the communication ability of the

* Bu çalışma, 19-21 Eylül 2022 tarihleri arasında Varşova Üniversitesinde düzenlenen "The Sixth International Congress of Turkology - Studies on the Turkic World -Multidisciplinary Perspectives" isimli kongrede aynı başlıkla sözlü olarak sunulan bildiriden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, Samsun/Türkiye, e-posta: muhammet.memis@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6037-3958.

*** Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, Samsun/Türkiye, e-posta: rahime.senturk@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3426-3629.

individual. An individual must be aware of pragmatic language structures in order to observe the effects of form and meaning changes in pragmatic language usage. The individual can gain awareness on the subject and use pragmatic language structures in relation to social and cultural norms, values and judgments, etc. pragmatics should be used in the language teaching process in order to shape the language according to the factors. Pragmatics contributes to interactive language teaching as it defines various semantic features of the context according to their usage patterns. Thus, it raises awareness in the listener and speaker about how context-appropriate language uses are shaped both in indirect forms of expression and in actual uses. On the other hand, considering the effect of culture on language in interlingual communication, making use of pragmatics in the language teaching process and including the usage patterns, speech situations and the basic features of the contexts specific to the related language community allows the student to communicate more accurately and effectively. How the implicit language and cultural structures contained in the discourse created for a specific purpose are coded with the signs that are specific to the language community and its effect on the listener can be realized with pragmatic teachings. In this research, the attempt has been taken to present the contributions of pragmatics to the language teaching process. In addition, speech act strategies and task examples related to how pragmatics can be used during language teaching are included.

Keywords: Language teaching, pragmatics, contribution of pragmatics, speech act strategies.

Giriş

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli araçtır. Dil yetisi, insanların dilsel ve edimsel unsurları anlam ve bağlam dahilinde bütünleşik biçimde kullanarak anlaşmalarına olanak tanır. Yetkin düzeyde dil kullanım becerisi, dile özgü sesletim, sözcük, anlam ve biçim bilgisi ile hangi bağlamda kime, neyin, nasıl söyleneceği bilgisinin bütünleşik biçimde uygulanabilmesiyle mümkündür (Uslu, 2005, s. 37; Çetin, 2017, s. 184). Dil kullanımlarında anlam ve bağlamın birlikte işe koşulduğu düşünüldüğünde sağlıklı iletişim için en önemli unsurlar; dile özgü bilgi birikimi ile uygulamadaki edim bilim kullanımları olarak belirtilebilir. İletişimsel yeti hem dil kurallarını bilmeyi hem de bu kuralların iletişim sürecinde uygun, doğru ve etkili biçimde kullanımını gerektirir (Önalın ve Akpınar, 2018, s. 59). Dolayısıyla dil kodlama, kod çözme ve iletişim unsurlarını etkili biçimde kullanma vb. nitelikleri içeren dilbilim alanlarının (biçimbilim, anlambilim, edim bilim, sosyodilbilim vb.) bütünlüğü içerisinde gelişen bir sistem olarak tanımlanabilir.

Öte yandan dil, kültür taşıyıcısı olarak nitelendirilebilir. Çeşitli dil toplulukları çağlar öncesine dayanan kendi kültürlerine uygun kodlanan, yapılandırılan ve özümşenen dili kullanır ve geliştirir (Doğan, 1990). Dil topluluğuna özgü oluşturulan dil yapılarında kültür oldukça etkilidir. Bu nedenle dil öğretim süreçlerinde ilgili dil topluluğunun kültürüne özenle yer verilir. Dil topluluğunda kabul edilen dil kuralları, kodlar, değerler, anlam ve bağlam unsurları vb. kültürden kültüre farklılık gösterir (Logie, 2004, s. 177; Gökmen, 2005, s. 71; Kansu Yetkiner, 2008, s. 31; Zeff, 2016, s. 8). Kullanılan herhangi bir biçimbirim, sözce, deyim vb. başka bir dil topluluğunda aynı anlamı taşımayabilir. Her kültürde farklı biçimde yapılandırılan bu örtük dil, yalnızca ilgili dilin kültüründe yetkin olan bireyler tarafından doğru biçimde algılanır ve bilinçli olarak kullanılır (Kecskes ve Horn, 2007, s. 10). Bu nedenle dili doğru biçimde ve yetkin düzeyde kullanabilmek için ilgili dilin kültürüne hâkim olmak gerekmektedir (Savignon ve Sysoyev, 2002, s. 508; Logie, 2004, s. 178). Dil topluluklarına özgü kültürel unsurların anlam ve yapı özellikleri ile bağlam odaklı iletişimde kullanım biçimleri edim bilimin çalışma alanını oluşturur (Wierzbicka, 2003, s. 3; Taguchi, 2013b, s. 1). Kültürlerarası etkileşim ve ilgili dile özgü sahip olunan kültürel bilgi bireyler arasındaki iletişimi kolaylaştırır (Gökmen, 2005, s. 71; Günday, 2013, s. 329; Küçükbezirici, 2013, s. 137; Ökten ve Kavanoz, 2014, s. 845). Öte yandan ilgili dilin kültürel bilgisine sahip olmayan bireyler

arasındaki etkileşim söylenmek istenen ile ifade edilenin uyumsuzluğundan kaynaklı hatalı dil kullanımlarını içerir ve bu durum iletişimi başarısızlığa sürükler.

İletişimin temel amacı, iletiyi doğru biçimde anlamak ve tepkide bulunmaktır. İletişimde amaca ulaşmak için bireylerin birbirlerinin dilleri ile ilgili farkındalığa ve yeterli duyarlılığa sahip olmaları gerekir. Bu ister biçimsel ister kültürel olsun dil yapılarının kullanım alanları ve işlevlerine ilişkin farkındalığa sahip olan birey, dili amacı doğrultusunda geliştirebilecektir. Burada anlambilim, biçimbilim, dil bilgisi, söz dizimi, ses bilgisi, sözcük bilgisi ve edimbilim gibi dilbilim alanlarının birlikteliği söz konusudur (Taguchi, 2013). Her dilbilim alanının kendine özgü yapısı vardır ancak edimbilim dildeki bağlam odaklı anlamı ele alması dolayısıyla ses bilgisi, sözcük bilgisi, biçimbilim, sözdizim, dil bilgisi gibi alanları kapsamaktadır. Edimbilim, dilin temel alanlarına (sesbilgisi, sözcük bilgisi, dil bilgisi vb.) ilişkin dil yapılarının öğreniminin ardından süreci dilin bağlama uygun çeşitli zengin kullanımlarıyla yapılandırır (Wierzbicka, 2003, s. 26). Dilbilim alanlarıyla olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda dilin oluşum ve kullanım biçimlerini ayırt edebilmek için edimbilimin özümsemesi gerekir (Óvari, 2006, s. 89). İletişimde dilin biçimsel, kültürel, toplumsal, anlamsal vb. dilbilim alanları dahilinde amaca uygun kullanım biçimlerini inceleyen bilim dalı edimbilimdir (Yapar Gönenç, 2012, s. 45; Çetin, 2017, s. 185; Yazıcı ve Gündoğdu, 2021, s. 208). Dil öğretimi sürecinin edimbilimin sunduğu olanaklardan -dilinin biçimsel yapısının oluşum ve kullanım biçimlerini bilme, kültürel unsurlarının işlevlerini öğrenme ve bütün bunları bağlama uygun biçimde uyarlama ve düzenlemeye yönelik uygulamalara yer veremeyenler olarak yapılandırılması daha sağlıklı bir iletişim süreci oluşturabilir. İletişim sürecinde bireye sağlayacağı katkılar göz önünde bulundurulduğunda dil öğretim sürecinde edimbilimden hangi stratejilerle nasıl yararlanılabileceği üzerine herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması araştırmanın önemini belirginleştirmektedir. Bununla birlikte araştırma, öğretmenlerin edimbilimin dil kullanımları üzerindeki etkisine ve dil öğrenme sürecindeki önemine ilişkin farkındalıklarını artırmaktadır. Ayrıca dil öğretim sürecinde edimbilime yönelik görev biçimlerinin hangi aşamalarda nasıl yürütülebileceği konusundaki işlevsel uygulamaların yapılmasına olanak tanır. Bu çalışmada son yıllarda yapılan çalışmalarda önemli bir yer edinen edimbilimin ne olduğuna ve dil öğretim sürecine katkılarına açıklık getirilmiş, dil öğretim sürecindeki yaklaşım, strateji ve görev örneklerine yer verilmiştir.

Edimbilim

Edimbilim, dil kullanım bilimidir (Kocaman, 1996, s. 1). Edimbilim iletişim sırasındaki dil kullanımlarında geçen bir dizi tümcenin bağlam, gerçek anlam, örtük anlam, ifade biçimi, davranış biçimi, amaç, sezdirim vb. bileşenleri göz önünde bulundurarak neden uygun söylem biçimi olup/olmadığını ortaya koyan ilkeleri içerir (Doğan, 1990, s. 64). Edimbilim “konuşmacının söylediklerinin belirsiz olduğu durumlarda bile onun ne demek istediğini sistematik bir şekilde anlamaya çalışma; dilin farklı fonksiyonlarını kullanma, konuşmacının gerçek niyetini anlama ve konuşmayı bağlama dayalı olarak değiştirme, söylenen ile kastedileni anlama” becerisidir (Önalın ve Akpınar, 2018, s. 60). Edimbilim, yalnızca dil kullanım performansının ilkeleriyle ilgilenir. Söylenen ile kastedilen arasındaki uyumu bağlam temelli inceleyen edimbilim, bağlamın anlamsal çıkarımlardan çok daha fazlasını yaptığını ortaya koyar. Örneğin; ironi, eksik ifade vb. söylemler bağlamlarda yeni yorumlar yaratan dil kullanımlarıdır (Levinson, 1983, s. 7). Edimbilim tümce türlerinin kuramsal bilgilerinden çok, konuşmacıların ve dinleyicilerin akıl yürütmelerini açıklar. Dolayısıyla edimbilim hem dil yapısının bağlam odaklı yönlerini hem de dil yapısıyla hiçbir ilgisi olmayan veya çok az ilgisi olan dil kullanımlarının anlam ilkelerini ele alır (Wierzbicka, 2003, s. 18). Edimbilimde

konuşmacının dili amaç, ima, gösterge vb. bağlamsal unsurlara uygun biçimde kullanım durumu değerlendirilir (Allan ve Jaszczolt, 2012, s. 24). Edimbilim, bağlamı dilsel biçimden ayırt eden anlamın hangi yönlerinin nasıl kodlandığını belirtir. Bunun için dil topluluğu tarafından kodlanan, anlamlı olan, sözlü, sözsüz ve anlamsal olmayan tüm söylem biçimlerini inceler.

Edimbilimin Amacı ve Dil Kullanımına Katkıları

Edimbilim, iletişim sürecinde sözün bağlamla ilişkisini dil kullanıcıları üzerinden, konuşmacının söylem oluşturma ve dinleyicinin söylemden etkilenme durumlarına açıklık getiren bir dilbilim alanıdır (Uslu, 2005, s. 35). Edimbilimin temel amacı iletişim sürecinde anlamsal, biçimsel, kültürel vb. unsurları göz önünde bulundurarak dile özgü yapıların nasıl biçimlendirildiğini ortaya koymaktır (Küçükbezirci, 2013, s. 137; Çetin, 2017, s. 190). Kuramlarını ilgili dili kullanan bireylerin etkileşiminden yola çıkarak geliştirir. Belirtilen nitelikleri dolayısıyla dil öğretiminde iletişimsel yetiye olan katkısı açıkça görülmektedir (Celce-Murcia, 2008, s. 41; Küçükbezirci, 2013, s. 137). Sözün bağlam temelli oluşturulması ve dinleyici üzerindeki etkisine dönük incelemeleri konu edinen bu alan, diğer dilbilim alanlarıyla da yakından ilişkilidir (Kansu Yetkiner, 2009, s. 3; Balcı, 2017, s. 557). Bu nedenle dil becerilerinin gelişiminde dilin bağlam temelli öğretimi ve dil birimlerinin dizgeleniş biçimlerinden kaynaklı anlamsal yapıdaki değişimlerin ayırt edilmesi oldukça önemlidir.

Edimbilim diğer dilbilim alanlarıyla bütüncül bir ilerleme gösterir. Birey öncelikle dile özgü ses, sözcük, anlam, biçimbirim, sözdizimsel vb. yapı unsurlarını edinir. Ardından kültürel değerler, sözsüz iletişim vb. etkenlerle değişime uğrayan dil birimlerinin bir araya gelerek bağlama uygun çeşitli kullanım biçimlerini kavrar ve uygulamalarla geliştirir. Anılan dilbilim alanları dil ve iletişim yetisinin gelişimi açısından birbirlerini tamamlayan yapıdadır. Dil öğretim sürecine edimbilimin dahil edilmesi dile özgü biçimsel kuralların bağlama uygun biçimde kullanılmasına olanak tanır (Rose ve Kasper, 2001, s. 2). Çünkü edimbilim dil yapılarına ilişkin kuralların iletişim sürecindeki bağlam özelliklerine açıklık getirir. Dil öğretiminde edimbilim alanına ilişkin çeşitli uygulamalar bireyin ilgili dile özgü kuralları farklı bağlamlarda kullanabilme becerisini geliştirir (Taguchi ve Kim, 2018, s. 111; Malmir ve Derakhshan, 2020, s. 3). Bununla birlikte bireye, bağlam odaklı söylem biçimleri, ilgili dil topluluğunun kültürü, örtük dili, beden dili vb. konularda farkındalık kazandırır.

Anlatımda söylemlerin altında yatan anlam; bağlama, içeriğe ve amaca uygun biçimde yapılandırılır. Söylemlerin anlamı; ifade ediliş biçimleri, örtük dil, çeşitli metaforlar, kültürel dil yapıları, sözsüz dil vb. unsurların etkisiyle değişiklik gösterir. Burada ifade edilen anlam, dil yapılarının (sözcük, tümce vb.) kavramsal anlamı değildir (Kansu Yetkiner, 2008, s. 33; Taguchi, 2013, s. 140). İletişim sürecinde içeriğe yönelik oluşturulan gönderimin bağlam odaklı yorumlanması sonucu elde edilen anlam, edimbilimin çalışma alanını oluşturur (Doğan, 1990, s. 65; Cohen, 2010, s. 239; Yapar Gönenç, 2012, s. 45; Kıran, 2014, s. 727; Balcı, 2017, s. 557). Bununla birlikte edimbilim dil yapılarının içerdiği anlam-bağlam ilişkisini ve dillere göre söylem biçimlerinin dinleyici üzerindeki etkisini ele alır (Yazıcı ve Gündoğdu, 2021, s. 212). İletişim sırasında belli bir bağlamda ifade edilen söylemlerin hangi anlamları karşıladığını ortaya koyan bu alan, geliştirdiği kuramlarla bireyin dili amaca yönelik bağlama uygun biçimde yetkin düzeyde kullanabilmesine katkı sağlar. Dil yapılarında meydana gelen farklı söylem biçimlerinin ifade ettiği anlam bilgisi bireyin dil kullanım hatalarının azalmasına olanak tanır.

Edimbilimin Dil Öğretimine Katkıları

Dilin yetkin kullanımı yalnızca kurallara uygun tümce oluşturma ya da kullanılan sözcüklerin anlamını bilme gibi dil bilgisi, sözcük bilimi, sözdizim vb. yeterliğiyle olanaklı değildir. Bununla birlikte bağlama uygun sözcük seçimi ve ifade biçimini belirlemeyi, anlam ve biçimi etkileyen unsurların farkında olmayı, doğru anlamlandırmayı ve tepkide bulunmayı gerektirir. Edimbilim odaklı öğretimde dil yapıları iletişimin amacına yönelik planlama, düzenleme, yapılandırma, kültürel unsurlara göre değerlendirme vb. süreç ve işlemlerden geçirilir (Cohen, 2010, s. 234). Birey iletilinin içeriğini dil kurallarına ilişkin bilgi birikiminden yola çıkarak ortam, bağlam, anlam, değer yargıları ve kültürel söylem biçimleri, sözsüz iletişim unsurlarına göre yapılandırır. Bireyin söylemi düzenleme sırasında dilde ortak kabul gören ifade biçimleri, beden dili, değer yargıları, yorumlar, kültürel unsurlar vb. konularda bilgi birikimine sahip olması gerekir. Dil öğretiminde bireylere gerçek yaşam durumlarında, beklenmedik durumlarda vb. daha etkili ve yapıcı bir iletişimde bulunmaları için uygulamalı örneklerle farkındalık kazandırılabilir. Öte yandan dil kullanımlarını doğru anlama, çözümlenme, değerlendirme, yorumlama için dil öğretim sürecinde bir dizi ilke ve stratejiye yer verilir (Celce-Murcia, Domyei ve Thurrell, 1995, s. 26; Gökmen, 2005, s. 75; Ishihara ve Cohen, 2010, s. 8; Tajeddin ve Malmir, 2015, s. 154; Cohen ve Wang, 2018, s. 169; Youn ve Bi, 2019, s. 195; Malmir ve Derakhshan, 2020, s. 3). İletişim sırasında uygulanmakta olan ilke ve stratejilere edimbilim açıklık getirmiştir. İlerleyen bölümde edimbilim ilkelerinin öğretimine ilişkin yaklaşımlara, görev örneklerine ve stratejilere yer verilmiştir.

Bir söylemin dinleyiciye aktarımı dilde yapı, anlam ve kullanım birlikteliğini gerektirir. Söylemde ifade edilen dil göstergeleri, kavramlar arasındaki ilişkiden yola çıkılarak anlam ve bağlam bütünlüğü içerisinde yorumlanır (Zeff, 2016, s. 3). Bir dile özgü söylemlerdeki bağlamın kodlanma ve yorumlanma biçimine ilişkin bilgi, konuşmacıya söylemlere dönük bağlamı çözümlenme ve etkileşimi devam ettirme konusunda kolaylık sağlar. Edimbilim, bağlamın içerdiği anlamın çeşitli özelliklerini dil yapılarının kullanım işlevleri üzerinden tanımladığı için bireyin etkileşimsel dil öğrenimine katkıda bulunur (Taguchi, 2011, s. 289). Bununla birlikte edimbilim iletişim sürecine dahil olan konuşmacı, dinleyici, söylem, etki, bağlam, amaç, yorum, beden dili, ima, algı vb. öğeleri dil kullanımındaki yeri açısından inceler (Kelly, 2001, s. 330; Cohen, 2005, s. 276; Allan ve Jaszczolt, 2012, s. 47). Böylece hem söyleme, konuşmacıya, dinleyicinin algılamaya ve yorumlama durumuna hem de bağlama açıklık getirir. Bu durum bireyin iletişim sırasında dil kullanımlarını hem örtük biçimde hem de dile özgü gerçek kullanımlarda nasıl yapılandırabileceğine ve iletişimi devam ettireceğine ilişkin temel ilkeleri özümsemesine yardımcı olur. Edimbilimle dil öğretiminde söylemlerin kural ve yöntemlere göre doğru biçimde yapılandırılmasından çok, bağlam ve kullanım biçimleri vurgulanır (Doğan, 1991, s. 81; Gökmen, 2005; Övari, 2006, s. 89; Balcı, 2017, s. 561). Bununla birlikte öğretim uygulamalarında dil birimlerinin etkileşimsel işlevlerini ön plana çıkaracak bağlam temelli anlam ve kullanım biçimlerine yer verilir.

Öte yandan diller arası iletişimde kültürün dil üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda dil öğretimi sürecinde edimbilim alanından yararlanılarak kültürel değerlerin dile özgü kullanım biçimlerine, örnek olaylara ve bağlamın oluşum biçimlerine ilişkin temel özelliklere yer verilmesi bireyin gerçek yaşamda daha doğru ve etkili iletişim kurmasına ve karşılaştığı durumlara uyarılama yapabilmesine olanak tanır. Edimbilim dil topluluğu tarafından kabul gören sözlü ve sözsüz tüm ifadelerin oluşum ve kullanım biçimlerine anlam, yorum, değer, kültür, algı, tutum, bakış açısı, bağlam vb. etkenlerle açıklık getirir. Belirli bir amaçla oluşturulan söylemin içerdiği örtük dil ve kültürel yapı

unsurlarının dil topluluğuna özgü işaretlerle nasıl kodlandığı ve dinleyici üzerindeki etkisi edimbilim öğretileriyle gerçekleştirilebilir.

Edimbilim, dil anlayışına açıklık getirmek için dil ve bağlam arasındaki tüm dilsel yapıları inceler. Edimbilim odaklı dil öğretimi bireyin tümceleri uygun bağlamlarla eşleştirme becerilerini geliştirir (Uslu, 2005, s. 37; Yapar Gönenç, 2012; Taguchi ve Kim, 2018, s. 112). Bununla birlikte söylemlerdeki gösterge, ima, varsayım, söz edimleri ve söylem yapısının bağlama, anlama, amaca ve niyete uygunluğunu inceler (Levinson, 1983, s. 10). Dil öğretiminde edimbilim uygulamalarından yararlanılması bireyin dil beceri alanlarında edimbilim yeteneğinin gelişmesine, dilin daha yetkin, doğru ve etkili biçimde kullanabilmesine olanak tanır. Edimbilim becerisi; anlama becerileri olarak dinleme ve okumayı, anlatma becerileri olarak konuşma ve yazmayı içerir. Edimbilim becerisi, bireyin dil yeterliği, yaş, cinsiyet, meslek, sosyal statü, etkileşim, deneyim, kültürel farkındalık vb. özelliklerine bağlı olarak gelişir. Bireyin dil becerilerinin kullanımında başarılı olabilmesi için aşağıda belirtilen *edimsel dilbilim yeterliklerine* sahip olması beklenir (Matsumura, 2003, s. 470; Cohen, 2005, s. 277; Ishihara ve Cohen, 2010, s. 4; Köktürk ve Öztürk, 2011, s. 91; Malmir ve Derakshan, 2020, s. 2):

1. Dinleyici, ifade edilenler kadar ifade edilmeyenleri ve sözsüz iletileri de yorumlar. Bu sözlü ve sözsüz ipuçları bireye iletişimde konuşmacının niyetinin ne olduğunu iletir. İleti, jest ve mimikler, sessizlik veya dil yoluyla (örneğin, sözcükler, ünlemler, deyimler veya uzun söylemler vb.) sunulabilir.
2. Okurun yazılı iletiyi doğru biçimde anlayabilmesi için iletinin retorik yapısını tanımlaması ve iletişimdeki ince üslup ve tutum, yaklaşım, algı, davranış belirtilerini (örneğin, mizahi, samimi, sempatik veya işbirlikçi bir tondan alaycı, kızgın, tehditkâr, cinsiyetçi vb. herhangi bir anlatım biçimini) çözümlemesi gerekir.
3. Konuşmacının ifade etmek istediklerini uygun dil kullanımlarıyla amaç dâhilinde doğru söylem biçimiyle nasıl söyleyeceğini bilmesi gerekir. Bununla birlikte konuşmacı neleri hiç söyleyemeyeceği ve neleri sözsüz olarak iletebileceğinin de farkında olmalıdır. İletinin bireyler için anlaşılır olması, konuşmacının iletişim sırasında ne yapması gerektiği ve ifade biçiminin olası sonuçları gibi konularda bilinçli olmasına bağlıdır. Örneğin, sözlü bir eleştiride bulunacağı sırada konuşmacının dil topluluğunun edimbilim performans normlarına uyum sağlamak için nasıl bir söylem biçimini tercih etmesi gerektiğine ilişkin donanımlı olması gerekir. Öte yandan iletişim sürecinde konuşmacının edimbilim becerisinde performansını etkileyen kültür, yaş, cinsiyet, beden dili, deneyim vb. çeşitli nitelikler de bulunmaktadır.
4. Yazarın, amaca uygun doğru ifade biçimini belirleme, nezaket, yazım ve noktalama kurallarına uyma, etkileyici anlatım oluşturabilmek için dil oyunları, metaforlar, kültür ve sosyal normlar vb. unsurlardan yararlanma, retorik yapıya dikkat etme vb. konularına özen göstererek iletiyi anlaşılır bir şekilde nasıl oluşturacağını bilmesi gerekir. Örneğin, amirin çalışanlar için engelli otoparkına araç park etme konusunda oluşturacağı uyarı metni gibi.

Edimbilim becerisi, bireyin dahil olduğu iletişimde ifade edilenin altında yatan amacı ve anlamı kavrama, doğru tepkide bulunma yeteneğidir (Taguchi, 2017, s. 156). Konuşmacı iletiyi örtük olarak ifade ettiğinde birey söylemleri doğru biçimde anlamlandıramayabilir. Bu durumda konuşmacı ve dinleyici uygun tepki ve söylemlerle iletiyi daha anlaşılır kılar. Anlatımda ifade edilenlerin doğru biçimde anlaşılması ve yorumlanması için dilin anlam ve bağlam odaklı söylem biçimlerinin bilinmesi gerekir

(Kansu Yetkiner, 2008, s. 37; Taguchi ve Roever, 2017, s. 252). Edimbilim, etkileşimde dil topluluğuna özgü kültürel bağlam unsurlarının göz önünde bulundurulmasını gerektirir (Gökmen, 2005, s. 71; Trosborg, 2010, s. 320). Anlatımda dil topluluğunun kültürel yapısı göz önünde bulundurularak daha etkili, ilgi ve dikkat çekici olmak, dinleyicinin yorumuna bırakılmak vb. nedenlerle ima, gösterge, dolaylı anlatım vb. yararlanır. Bu tür dil kullanımları dil topluluklarına özgüdür. Bir dil topluluğu herhangi bir dil kullanımını uygun görürken, diğer bir dil topluluğu tarafından benzer bir dil kullanımı hoş karşılanmayabilir (Kansu Yetkiner, 2008, s. 37). Bununla birlikte konuşmacının söylediği ile anlatmak istediğinin uyuşmadığı durumlar da söz konusu olabilir. Örneğin; iletişimde 'Görüşürüz' ifadesi dostane biçimde ayrılmak amaçlı kullanılan bir söylemdir. Ancak bu ifadeyi dinleyicinin 'Tamam, yarın saat 3'te uygun musun?' biçiminde yanıtlaması iletişim sürecindeki edimsel sorunları yansıtır. İletişimin daha sağlıklı ilerlemesinde etkili olan edimbilim becerisinin geliştirilmesi için dil öğretiminde fark etme yaklaşımı, etkileşim/çıktı yaklaşımı ve sosyokültürel yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Edimbilim Odaklı Dil Öğretimi ve Yaklaşımlar

Dil çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Ancak bireyin dil gelişim düzeyini takip etme ve değerlendirmede bütüncül bir yaklaşım gözetildiğinde doğru, tutarlı, geçerli ve güvenilir sonuç elde edilebilir. Dilin çok yönlü yapısı bilişsel alanın yalnızca bazı yönlerinin değerlendirilmesine olanak tanır (Taguchi, 2011). Bu nedenle bireyin edimbilim becerisinin gelişimini anlamak için daha bütünsel bir yaklaşım gözetilmeli, dil öğrenimiyle ilgili daha fazla bileşen gözlenmeli ve dili etkileyen diğer etkenlerin yanı sıra, sosyokültürel dil kullanımları değerlendirmeye dâhil edilmelidir (Günday, 2013, s. 319). Bu açıdan edimbilim odaklı dil öğretim sürecini biçimlendiren yaklaşımların incelenmesi yararlı olacaktır.

Farkındalık ve Dikkat Yaklaşımı

Farkındalık ve dikkat yaklaşımı, birbirini tamamlayan iki bileşendir. Farkındalık için öncelikle dikkat gerekir. Ancak bireyin ilgisini çeken sınırlı sayıda şey vardır. Bireyin içinde bulunduğu durum, koşul, bağlam, gereksinim vb. bu durumu etkileyen birçok etken olabilir. Dolayısıyla birey herhangi bir şeye dikkat etme konusunda oldukça seçicidir. Bununla birlikte dikkat, bilinci etkinleştirmenin anahtarıdır. Bilinci uyararak aktif hale getirir ve öğrenmenin gerçekleşmesini sağlar. Bu yaklaşımda, edimbilim becerisinin gelişimi için dil öğretimi sürecinde yer verilen uygulamalardaki edimsel dil kullanımlarına bilinçli olarak dikkat edilmesi gerektiği savunulmuştur (Gökmen, 2005, s. 76; Taguchi, 2017, s. 157). Etkileşimdeki edimsel dil kullanımlarının farkında olmak bireye kasıtlı veya kasıtsız olarak öğrenme sağlar. Dikkat ve farkındalıkla gözlemlenen ilgili dil kullanımı uzun süreli belleğe aktarılır. Bu durum kalıcı ve işlevsel öğrenmeye olanak tanır.

Farkındalık ve dikkat yaklaşımına göre, öğrenmenin gerçekleşmesi için edimbilime ilişkin dil kullanımlarına bilinçli olarak dikkat edilmelidir. Etkileşim edimbilime ilişkin dil kullanımları odağında sürdürüldüğünde birey, dikkat ve farkındalıkla edimbilim dil kullanımlarının bağlama yönelik nasıl tasarlandığını ve uyarlandığını gözlemlene fırsatı elde eder. Bireyin iletişim sırasında yalnızca edimbilim dil kullanımlarına odaklanması doğru kavrama, yorumlama ve dil dizgelerini kalıcı öğrenme için yeterli değildir. Bununla birlikte edimbilim dil dizgelerinin bağlamına, işlevine ve bağlamda dil kullanımının biçimi etkileyen ilgili faktörlere de dikkat etmesi gerekir (Kansu Yetkiner, 2008, s. 37; Günday, 2013, s. 321). Bu nedenle dil öğretim sürecinde bir dil yapısının bağlama göre kullanım biçimlerindeki değişimi vurgulayan ve aralarındaki ilişkiye açıklık getiren görevlere yer verilmelidir. Bununla birlikte gerçek

yaşam örnek olaylarıyla edimobilime ilişkin dil kullanımına yer verilmesi dil dizgelerinin kullanım biçimlerine yönelik bireyin farkındalığını artırabilir.

Bu yaklaşımın bir diğer savı, fark etme ve anlamının birbirinden ayrı bilişsel süreçler olduğu üzerine geliştirilmiştir (Ishihara ve Cohen, 2010, s. 101). Fark etme, söylemin yüzey yapısındaki dilin biçimsel yapısını ayırt etme ile ilgilidir. Anlama ise söylemin gerçek anlamının dışında bağlama uygun kullanımını niteler. Örneğin, 'Doktor Semih' ve 'Banu' ifadelerinde birey, terimlerin etkileşimdeki rolünü fark edebilir. Dolayısıyla 'Banu' ifadesinin arkadaşları, aile çevresi, yakınları vb. tarafından kullanılabilceğini; 'Doktor Semih' ifadesinin ise hastalar tarafından kullanılan hitap terimi olduğunu anlar. Buradaki edimobilim yapılarına ilişkin öğrendiklerini etkileşimdeki dil kullanımına uyarlar. Etkileşimlerde çeşitli türdeki terimlerin bağlam, yaş, cinsiyet, kültür, yakınlık durumu vb. etkenlere göre uygun kullanımına dikkat eder, nedenlerini çözümler, dil kullanımına yansır. Dolayısıyla fark etme, söylemin yüzeysel yapıya özgü biçimsel oluşumu olarak değerlendirilirken; anlama, söylemin derin yapıdaki bağlam odaklı kullanım biçimleri olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle yaklaşım çerçevesinde belirli bir söz ediminin öğretimi sürecinde biçimsel yapılarını fark etmeye yönelik görevler ile anlam temelli kullanım biçimlerine ilişkin geliştirilen genel ilke, kural ve kalıpları bağlam odaklı çeşitlendirmeye yönelik görevlere yer verilmelidir (Yazıcı ve Gündoğdu, 2021, s. 219). Farkındalıkla öğretim, bireyi edimobilim dil kullanımının anlam ve bağlam özellikleri ile bunların biçim olarak nasıl yapılandırıldığı konularında geliştirir.

Etkileşimsel Yaklaşım

Birey, konuşmacının söylemdeki niyetini ve bağlam unsurlarından nasıl yararlandığını anlasa bile bunu iletişimde kullanamayabilir. Farkına varma ve dikkatin yanı sıra, etkileşime dayalı dil kullanım biçimleri (örnek olay, gerçek yaşam durumları, deneyim, tiyatro vb.) öğrencilerin edimobilim becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunur. Etkileşimsel görevlerde, birey iletişimde güçlük yaşadığı kısımları ve dil kullanımında geliştirmesi gereken bölümleri fark eder. Daha etkili ve anlaşılır bir iletişim için dil yapısının edimobilim temelinde kullanım biçimlerine özgü genel kural, ilke ve kalıpları göz önünde bulundurur. Dolayısıyla bireyi çeşitli etkileşim görevleriyle karşılaştırmak edimobilim becerisinin gelişimi için oldukça yararlıdır (Taguchi, 2011, s. 290). Etkileşim görevlerini öğrencilerin edimobilim beceri gelişim düzeylerine göre düzenlemek ve dikkatlerini çekecek biçimde yapılandırmak gerekir. Bu tür görevlerde iletişimde amaçlanan anlamları vurgulayıcı örneklerle yer verilir. Çeşitli etkileşim odaklı edimobilim görevleri, bireyin dildeki edimobilim unsurlarını fark etmesine ve bağlama uygun biçimde tepkide bulunmasına olanak tanır (Rose ve Kasper, 2001, s. 3). İletişimsel görevlerin etkileşimsel doğası (rol oynama, dönüşümlü söylem tamamlama görevleri, simülasyon vb.) göz önünde bulundurulduğunda bireyin alıcı ve dinleyici rolünü alarak edimobilim dil kullanımını anlama, yorumlama ve yanıtlama becerisini geliştirdiği görülür (Taguchi ve Kim, 2018). Birey, etkileşim örneklerinde dilsel kodlama biçimlerini, anlatımın yapısını, doğrudan/ dolaylı söylem biçimlerini, yeniden yapılandırmayı öğrenir ve bu bilgiyi diğer etkileşimlerde hatırlar, uygulamada alışkanlık kazanır (Gökmen, 2005, s. 76; Kansu Yetkiner, 2009, s. 9; Perez, 2017, s. 80). Etkileşimsel görevler bireyin edimobilim dil yapılarını işlevsel biçimde kullanma becerisini geliştirir.

Etkileşimsel yaklaşımda bireyin edimobilim dil gelişiminin sosyokültürel yapıdan etkilendiği belirtilmiş, bu duruma "Yakınsal Gelişim Bölgesi" kavramı ile açıklık getirilmiştir (Ishihara ve Cohen, 2010, s. 104). Birey dilde daha yetkin olan bireylerle etkileşimde bulunarak edimobilim becerisini geliştirebilir. Edimobilim dil öğretiminde öğretmenin dil dizgelerine ilişkin öznelliği (davranış, tutum, değer, tepki, bakış açısı vb.),

bireyin bilişsel yapıda kavrama, anlama, yorumlama ve kalıcı davranışa dönüştürme sürecini etkiler (Balcı, 2019, s. 55). Bireyin etkileşimde bulunduğu bireylerin öznelliği (değer yargısı, bakış açısı, beden dili vb.), öğrenilenlerin özümsemesine ve yeni öğrenmelere olanak tanır. Dil yapılarının bağlam odaklı kullanım biçimlerine ilişkin deneyimini çeşitli etkileşim görevleriyle geliştiren birey edimibilim beceri yeterliği kazanır (Tajeddin ve Dabbagh, 2015, s. 152). Böylece etkileşimlerde kendi edimibilim dil kullanımlarını iletişimin olağan akışı dâhilinde düzenler hale gelir.

Yaklaşım öğrencilerin gerçek yaşamda edimibilim becerilerini işlevsel biçimde nasıl kullanabileceklerine odaklanır. Yaklaşımında etkileşimsel görevler öğrenme aracı işlevinde kullanılmıştır. Etkileşimi artıran (benzeşim, tiyatro, rol yapma, küme çalışmaları, tartışma vb.) görev biçimlerinden sıklıkla yararlanır. Edimibilim kültür, değer yargıları, algı, bakış açısı, tutum, ilgi, dikkat, inanç, duyarlılık vb. unsurlardan etkilendiği için dil öğretim sürecinde bireyin edimibilim becerisini geliştirmek için bilişsel alanın yanı sıra duyuşsal alan görevlerine de yer verilmelidir (Günday, 2013, s. 316). Bireyin etkileşimdeki edimibilim dil yapılarını fark etme, bağlamsal bileşenlerin rolünü anlama, anlamı doğru biçimde çözümleme, zaman içinde bağlamlar arasındaki dil üretimlerini değiştirme, edimibilim dil yapılarını işlevsel kullanma ve alışkanlık kazanma yeterliği ilgi ve dikkatini çeken etkileşimsel görevlerle sıklıkla karşılaşmasına bağlıdır. Edimibilimin kültürle olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda bireyin düşünce biçimlerinin (kültüre kısmen uyum sağlama, kültürü reddetme, kültürel normlarına direnme, taklit etme vb.) edimibilim beceri yeterliğini etkilediği belirtilebilir (Gökmen, 2005, s. 71; Balcı, 2019, s. 49). Bir sonraki bölümde edimibilim odaklı dil öğretiminde bu tür düşüncelerin temelini oluşturan sosyal, kültürel, psikolojik ve duyuşsal yönlerin etkisi üzerinde durulacaktır.

Öznellik Yaklaşımı

Dil öğrenimi sosyal, bilişsel, kültürel ve duyuşsal açıdan öznel niteliklerin etkisiyle çok yönlü bir yapıya sahiptir. Öznellik, bireyin duyuş, düşünce, algı, bakış açısı, değer, kimlik gibi benlik kavramlarını niteler. Bireyler sosyal ve kültürel açıdan dil topluluğu tarafından kabul gören dil kullanımlarını biçimlendirdikleri bireysel bir kimliğe sahiptirler (Wierzbicka, 2003, s. 1; Gökmen, 2005, s. 72; Balcı, 2019, s. 49). Etkileşim sırasında sosyal, kültürel, ideolojik vb. açıdan bir dizi kimliğe sahip olunabilir (Ishihara ve Cohen, 2010, s. 106);

1. Ulusal, etnik, ırksal ve cinsiyet kimlikleri (İngiliz, erkek, genç, Kazak vb.)
2. İlişkisel kimlikler (amca, baldız, bacanak vb.)
3. Sosyoekonomik, mesleki kimlikler (çiftçi, ekonomik sınıf, öğretim üyesi vb.)
4. İdeolojik kimlikler (liberal, kızılay temsilcisi vb.)

Birey edimibilim dil kullanımlarında, etkileşimdeki bağlama uygun belli bir kimlik özelliğini ön plana çıkarabilir. Bireysel özelliklere göre biçimlenen kimlik, etkileşim sürecinde bireyin içinde bulunduğu durumu, diğer bireyleri vb. algılamaya biçimine bağlı olarak edimsel dil kullanımlarını etkiler (Cohen, 2010, s. 236; Jung, 2002, s. 22). Her etkileşimde bağlama, bireyin olayı ve kişileri algılamaya biçimine göre yeniden yapılandırılan kimliğin bazı yönleri kalıcıyken bazı yönleri sosyal, kültürel, duyuşsal vb. açıdan değişken olabilir (Wierzbicka, 2003, s. 11; Gökmen, 2005, s. 72; Kansu Yetkiner, 2009, s. 28; Malmir ve Derakhshan, 2020, s. 2). Bu nedenle bireyin bazı kimlik özellikleri bağlam, duyuşsal alan vb. etkenlere bağlı olarak değişime açık biçimde olabilir. Örneğin bir adam, iş yerinde müdür konumundayken eve geldiğinde eş ve baba rolüne göre öznelliğini yeniden yapılandırılır. Üniversitede okuyan bir genç, derse girdiğinde öğrenci

kimliğini, hafta sonları çalıştığı kafede servis danışmanı kimliğine göre düzenler. Örneğin, Talha kafede çalışırken sınıf arkadaşlarını gördüğünde selamlaşabilir. Ancak arkadaşları okulda Talha'yı gördüğünde servis danışmanı olarak konumlandırmaya devam edebilir. Bu nedenle Talha'nın okulda kendi için belirlediği öğrenci konumu bozulabilir. Talha arkadaşları için kendisine okulda öğrenci olarak işte ise çalışan olarak davranmaları gerektiği uyarısında bulunmada iç çatışmalar yaşayabilir. Öznelik gerçek yaşamda bireyin etkileşimde bulunduğu edimsel dil kullanımlarında toplumsal ve kültürel koşul ve bağlamlarda ortaya çıkar (Güven, 2012, s. 57). Talha, arkadaşlarının dayattığı değersiz ve güçsüz bir konumlandırmayı çatışmacı olmayan ve saygılı olan bireysel özellikleri dolayısıyla kabul edebilir. Öte yandan arkadaşlarının konumlandırmasına kibar ve uygun bir edimbilim dil kullanımıyla tepki verebilir ya da okul ortamından yararlanarak resmiyet ve eşitlik içeren edimbilim dil kullanımlarıyla ilişkilerini düzenleyebilir.

Birey kullandığı edimbilim dil yapılarıyla etkileşimde kimliğine ilişkin algıları biçimlendirir. Öte yandan bireyin kimlik özellikleri, toplumun ortak kararlarını yansıtır (Güven, 2012, s. 61). Bununla birlikte kimliğin oluşumu ve biçimlenmesi de kültürel normların, algı, tutum ve değerlerin oluşmasını etkiler. Toplumsal olguların ve kimlik oluşumunun tamamlanma süreci birbirini etkilediği gibi bu etkenlerin tamamı bireyin edimbilim beceri gelişimini biçimlendirir (Jung, 2002, s. 23; Gökmen, 2005, s. 72; Cohen, 2010, s. 236; Ökten ve Kavanoz, 2014, s. 848). Bireyin edimbilim dil kullanımları bireysel kimlik özellikleri ile toplumsal normlara ilişkin bakış açısını bütüncül biçimde yansıtır. Bireyin edimbilim dil kullanımlarının toplumda ortak kabul gören söylemleri içermesi, toplumun bir üyesi olduğunu gösterir (Balçı, 2019, s. 47). Dil topluluğuna özgü kültür, değer, algı, tutum, sözsüz iletişim, inanç vb. etkenlere özen göstererek çeşitli kimliklere sahip farklı statüdeki bireylerle etkileşimde bulunması bireyin edimbilim dil yapılarını kavramasına, toplumla özdeşleşmesine, edimbilim becerisini geliştirmesine ve ilgili dilde daha yetkin olmasına olanak tanır.

Talha örneğinde de belirtildiği üzere bireyler edimbilim dil kullanımlarıyla çevrelerine kendilerini tanımlarlar. Edimbilim dil kullanımları bireyin sosyal hayatta etkileşimde bulunduğu bireyler tarafından kimliğinin anlaşılmasına ve kimliğine göre etkileşimde bulunulmasına olanak tanır. Edimbilim dil kullanımlarının kimliği yansıttığı ve bu durumun etkileşimdeki konumu belirlediği göz önünde bulundurulduğunda bireyin kimlik oluşumunda ve sosyal hayattaki etkileşimlerinin sağlıklı olmasında edimbilim becerisi oldukça önemlidir (Küçükbezirci, 2013, s. 137). Kimlik, bireyin içerisinde bulunduğu bağlama göre edimbilim dil kullanımlarıyla biçimlenir. Birey bağlam ve koşula göre sahip olduğu kimlik özelliklerinin değişken yapısından yararlanabilir. Talha arkadaşlarının söylemlerine ortak bir yol bulabilir veya karşı çıkabilir. Dolayısıyla bireyin edimbilim dil kullanımları etkileşimde bulunduğu bireylere kimlik özelliklerini yansıttığı gibi kimliğe ilişkin bireysel özellikleri de edimbilim dil kullanım biçimlerini etkiler. Bununla birlikte dile bakış açıları, kültüre karşı tutum ve inançları, değer ve yargıları, öz algıları, içinde buldukları koşul ve durumlar edimbilim dil kullanım biçimlerini şekillendirir. Bireyler, edimbilim dil kullanımları aracılığıyla kendilerini nasıl tanıttıklarına ve etkileşimi nasıl yönlendireceklerine karar verirler (Jung, 2002, s. 2; Cohen, 2010, s. 228). Bir sonraki bölümde, kimlik, kültür ve dil/edimbilim arasındaki bu bağlantıyı daha fazla açıklamaya yardımcı olan dil uyum yaklaşımına yer verilmiştir.

Dil Uyum Yaklaşımı

Dil uyum yaklaşımı, bireyin edimbilim dil kullanımlarının içinde bulunduğu sosyal ve kültürel ortama göre değişimini ele alır. Bu yaklaşıma göre birey edimbilim dil

kullanımlarını bilişsel ve duyuşsal alan değişkenlerine göre biçimlendirir (Ishihara ve Cohen, 2010, s. 109). Bireyin edimibilim dil kullarımlarına yüklediği anlam, kimlik özellikleriyle ve bilişsel, duyuşsal alana ilişkin değişkenlerle açıklanmıştır. Edimibilim dil kullarımlarının açıklanmasında bireyin yalnızca sosyokültürel özelliklerinin (yaş, cinsiyet, statü vb.) yeterli olmadığını bununla birlikte kimlik algısının, bilişsel ve duyuşsal alan eğilimlerinin de birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmıştır (Doğan, 1990, s. 69; Kansu Yetkiner, 2009, s. 26; Perkins, 2013, s. 132). Tutum, algı, inanç, değer, yargı, alışkanlık, davranış biçimi, deneyim, duygu, görüş ve düşünceler, ilgi ve gereksinimler, yakınlık/resmiyet vb. değişkenlerin edimibilim beceri gelişimini biçimlendirdiği belirtilmiştir (Kelly, 2001, s. 342; Gökmen, 2005, s. 75; Shardacova, 2016, s. 466). Bununla birlikte ilgili dil topluluğuyla daha fazla etkileşimde bulunan, çeşitli deneyimlerle dil kullarımlarına ilişkin farkındalık kazanan, topluma özgü kültür unsurlarını özümseyen bireylerin edimibilim becerilerinin işlevsel açıdan daha hızlı geliştiği ortaya koyulmuştur.

Birey sosyal hayatta etkili iletişim kurmak, toplumda yer edinmek, sosyal onay almak ve kimliğini tanımlamak amacıyla dil topluluğunun edimibilim dil kullarımlarına uygun söylemlerle etkileşimde bulunur. Bireyin dil topluluğuna yönelik duyuşsal ve algı, tutum ve bakış açısı edimibilim dil kullarımlarına yansır (Doğan, 1990, s. 63). Yakınsama ve uyumla birlikte dile özgü yapıları kavrama, anlama, yorumlama ve özümseme düzeyi artar. Bununla birlikte bireyin dil topluluğuyla uyumu veya dil topluluğundan ayrışması öznelliğine ilişkin farklılıklardan, sosyal, duyuşsal ve bağlamsal etkenlerden kaynaklanabilir (Derakhshan, Malmir ve Greenier, 2021, s. 236). Dil uyum yaklaşımı edimibilim dil kullarımlarında daha çok sosyal, duyuşsal ve psikolojik etkenler üzerinde durmuştur. Bireyin edimibilime ilişkin dil kullarımlarını toplumla iç içe olan çeşitli bağlamlardaki uygulamalarla geliştirebileceği savunulmuştur. Örneğin öğretmen temel düzeyde öğretim görmekte olan öğrenciye elinde iki tane sinema bileti olduğunu, öğrencinin sevdiği iki arkadaşı arasında bir seçimde bulunması gerektiğini belirtir. Görevin amacı, seçmediği arkadaşına ilişkilerinin olumsuz etkilenmemesi adına durumu ifade etme biçimlerini doğru ve uygun dil kullarımlarıyla yapılandırmaktır. Bir diğer örnekte ileri düzeyde öğretim görmekte olan öğrenci için, inanç konusunda farklı bir bakış açısına sahip olan arkadaşıyla etkileşimde bulunduğu bireysel farklılık, yaşam biçimi, yakınlık vb. özelliklere göre dil kullarımlarını nasıl biçimlendirebileceğine ilişkin veya farklı konularda tartışma kümeleri oluşturulabilir.

Sosyokültürel Yaklaşım

Bireylerin sözlü ve sözsüz etkileşimleri dilin sosyal ve kültürel yapısına ilişkin ortak anlayışa bağlı olarak yorumlanır. Sosyal ve kültürel normlar, dil topluluğu tarafından örtük veya açık olarak kabul edilen kurallardır. Birey edimibilim dil kullarımlarını, hangi bağlamda nasıl ifade etmesi gerektiğini sosyal ve kültürel normlardan yola çıkarak biçimlendirir (Jung, 2002, s. 3). Sosyokültürel yaklaşıma göre toplum tarafından oluşturulan bu ortak unsurlar, bireylerin davranış ve söylem biçimleri üzerinde etkilidir (Gökmen, 2005, s. 73; Kecskes ve Horn, 2007, s. 78; Güven, 2012, s. 57; Ökten ve Kavanoz, 2014, s. 84; Altan, 2015, s. 286). Bu unsurlar inanç, algı, tutum, değer ve bakış açısı gibi etkenlerle yapılandırıldığı için sosyal ve kültürel normlara belli bir tanımlama yapmak oldukça güçtür. Dil topluluğundaki bireylerin etkileşiminde söylemlere anlam kazandıran kurallar bütünü olarak belirtilebilir (Kasper ve Rose, 2002, s. 14; Wierzbicka, 2003, s. 67). Birçok unsurun etkisiyle biçimlenen edimibilim dil kullarımlarına, kesin doğru veya yanlış yargılarında bulunmaktan öte etkileşim sürecinde uygun biçime dönüştürülerek yapılandırılması daha kabul edilebilir bir yaklaşımdır. Dolayısıyla dil topluluğuna özgü sosyal ve kültürel normlara dayalı

edimbilim dil kullanım biçimleri diğer toplumlara karşı netleştirilmiştir, ancak kendi içinde bireyselliğini korur.

Sosyokültürel yaklaşım, edimbilim dil kullanımlarına dil uyum yaklaşımının öncelendiği sosyal, psikolojik ve duyuşsal alanlara kültürel normları da ekleyerek açıklık getirir. Dolayısıyla yaklaşımların odak noktasında insan bilimleri yer almaktadır. Sosyokültürel yaklaşıma göre birey, edimbilim becerisini toplumla iç içe sosyal uygulamalarla geliştirebilir (Gökmen, 2005, s. 77; Altan, 2015, s. 286). Edimbilim dil kullanımlarının yoğunlukta olduğu sosyal etkinliklerin, bireyin dil topluluğunun kültürünü, tercihlerini, normlarını ve bakış açılarını kalıcı ve işlevsel olarak edinmesinde ve dil kullanımlarına uygulamasında oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır. Bireyin dil topluluğundaki gerçek yaşam deneyimlerini artırması ve çeşitli bağlamlarda farklı statüdeki bireylerle etkileşim kurması dil topluluğuna özgü edimbilim dil kullanımlarını daha doğru ve işlevsel kullanabilmesine katkı sağlar. Bireyin sosyal ve kültürel normlara dayalı dil kalıplarını öğrenmesi, edimbilim beceri gelişimine, bireyin ilgili dil topluluğuna daha kolay karışmasına ve bağlama uygun etkili iletişimde bulunmasına olanak tanır (Jung, 2002, s. 3).

Sosyokültürel yaklaşım, bireyin sosyal uygulamalara katılımını artırarak bağlama, kültürel normlara, değer yargılarına, kültür, algı, etki-tepki normlarına, tutum, inanç, yakınlık/uzaklık, statü, değerler vb. etkenleri göz önünde bulundurduğu işlevsel bir edimbilim becerisi edinebileceğini savunur. Bununla birlikte bireyin bu tür sosyokültürel uygulamalarda dil kullanımlarını pasif biçimde gözlemlemekten çok etkileşime birebir katılarak dil kullanımlarını aktif ve işlevsel biçimde kullanmanın edimbilim becerisine kalıcı değişiklik sağlayacağını belirtir (Rose ve Kasper, 2001, s. 7; Zeff, 2016, s. 8; Balcı, 2017, s. 566). Örneğin; bir doktor hastaların kendisiyle rahat ve tartışmacı bir dil kullanmalarından rahatsız olmaktadır. Çünkü kendisi kıdemli ve daha yüksek statüdeki biriyle "düzgün ve saygılı" konuşacak kadar disiplinlidir. Bu edimbilim normu, öznelinde oldukça önemlidir, bu nedenle hastalarını uygun bir konuşma biçimine teşvik etmeye karar verir. Buna yönelik hastalarını konuşma biçimlerinden dolayı bazen bir sonraki muayene kontrole ertelemiş bazen de söylemleri nasıl ifade etmeleri gerektiğini açıkça belirtmiştir. Edimbilim becerisi gelişmiş, dikkat ve farkındalığı yüksek olan bazı hastalar doktorun iletisini anlayıp dil kullanımlarını kısa sürede değiştirmiş, doktor ile daha resmi bir iletişim kurmaya başlamışlardır. Bazılarının ise, doktorun edimbilim dil kullanımını doğru anlama ve yorumlamaları için tekrar uyarılar alması gerekmiştir. Bazıları da rahat ve çatışmacı dil kullanımlarına uzun süre devam etmiş, daha rahat bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Kontrollere devam ederek hastaları gözlemleme fırsatı bulan doktor, birkaç yıl sonra hastaların dil kullanımlarındaki olumlu gelişmeyi fark etmiştir. Zaman içinde, hastaların dili edimsel bir bakış açısıyla kullandıklarını ve sosyokültürel normlara farkındalık geliştirdiklerini görmüştür. Dolayısıyla dil öğretim sürecinde bireyin gerçek yaşam durumlarıyla karşılaştırılması ve etkileşimlerde sosyal, kültürel normlara, bağlama uygun çeşitli edimbilim dil kalıplarının sıklıkla tekrarlanması edimbilim dil kullanımlarının kalıcı ve işlevsel değişimini sağlayabilir.

Dil öğretim sürecinde sosyokültürel odaklı edimbilim uygulamalarının yalnızca selamlaşma, tanışma, alışveriş, bayramlaşma vb. etkinliklerle sınırlı kalması ve uygulama temelli olmaması dil topluluğuna özgü sadece belli kalıpların ezberlenmesine, farklı sorunlarla karşılaşıldığında problem çözme becerisi kazandırılmamasına neden olabilir (Zeff, 2016). Bununla birlikte dil topluluğuna özgü belli başlı sosyal ve kültürel normların yanı sıra bilgi ve teknoloji çağına uygun güncel gelişmeleri içeren edimbilim dil kullanımları bireyin gerçek yaşam gereksinimlerini karşılamada daha işlevseldir. İlgi, dikkat ve güdü açısından öğrenmeye daha elverişli bir ortam hazırlar. Dil öğretiminde

edimbilimin bu yaklaşımına yönelik ilkelerden yararlanarak bireyin 21. yüzyıl temel becerilerini geliştirmeye dönük etkinliklere yer verilmesi, etkileşimden kaynaklı sorunların azalmasına katkı sağlayabilir. Örneğin temel düzeyde öğrenim görmekte olan öğrencinin farklı bir kültüre sahip göçmen arkadaşıyla yaşadığı temizlik konusundaki soruna çözüm üretirken ifade biçimlerini doğru, yapıcı ve etkili dil kullanımlarıyla yapılandırmasına benzer örnek olaylar tasarlanabilir. İleri düzeydeki girişimci bir öğrenci için, mezun olduktan sonra A firmasına proje sunumunda kullanacağı uygun dil ifadelerini (firma özellikleri, tamamlanan projeler, anahtar sözcükler, karakteristik özellikler, beden dili vb.) rol yapma yöntemiyle tasarlamasına ilişkin uygulamalar yürütülebilir. Dünyadaki dil topluluklarının kültürel yapısı ve sosyal yaşam biçimlerinin edimbilim dil kullanımlarına yansıma biçimlerini konu edinen sosyokültürel yaklaşım, dilin gelişen ve dönüşen birimi olarak oldukça değerlidir. Öte yandan edimbilim odaklı dil öğretiminde sosyal işlevlerin incelendiği bir başka alan da bağlama göre değişkenlik gösteren ifade biçimlerinin incelendiği söz edimleridir.

Söz Edimi

Etkileşim sırasında bireylerin teşekkür etme, reddetme, izin isteme, sorun bildirme, istekte bulunma, özür dileme vb. dile özgü söylemlerde uygun kullanım biçimini yapılandırmak üzere kaynak olarak başvurdukları edimbilim alanı söz edimleridir. Söz edimleri, gerçek yaşamda bireylerin sıkça kullandığı bağlam temelli yapılandırdıkları dil kalıplarıdır (Kasper ve Blum-Kulka, 1993, s. 59; Çelebi, 2014, s. 74). Söz edimleri iletişim sırasında kullanıldıkları bağlama göre gerçek anlamda ve örtük anlamda oluşturulabilir. Örneğin; 'Geldin mi?' ifadesi onay almak veya iletişimi başlatmak vb. amacıyla sorulabilir. Konuşmacı bu durumda 'Evet, ne yapıyorsun' veya 'Olabilirdiğince hızlı gelmeye çalıştım' gibi iletişimin devamını sağlayan yanıt bekler. Ancak dinleyicinin espri amaçlı 'Yok, henüz evdeyim' veya 'Bedensel evet' vb. yanıtlar vermesi iletişimdeki amacı desteklemediği için konuşmacının sorusunu yeniden açıklayıcı dil dizgeleriyle ifade etmesini gerektirebilir. Örnekte belirtildiği üzere söz edimleri tek bir sözcükle gerçek anlamda yapılandırılabilirken birden fazla ayrıntı içeren yapıda örtük anlamda da oluşturulabilir. Bununla birlikte söz edimlerine ilişkin dil kalıpları kültürlerde farklı anlam taşıyabilir (Kecskes ve Horn, 2007, s. 73; Trosborg, 2010, s. 218; Kyzy, 2019, s. 11). Bu nedenle belli bağlamlara uygun (hasta ziyareti, bayramlaşma, özür dileme vb.) dil kalıpları topluluktaki bireyler tarafından bilinçli bir şekilde işlevsel olarak kullanılır. Dil topluluğuna özgü söz edimlerinin farkında olmayan birey, iletişim sırasında yanlış anlaşılabilir. Hatalı dil kullanımları bireyin bağlama uygun olmayan gülünç /kaba vb. söylemlerde bulunmasına neden olabilir.

Söz edimleri bağlama göre sayısız stratejiden yararlanılarak yapılandırılabilir (Kasper ve Blum-Kulka, 1993, s. 59; Kansu Yetkiner, 2009, s. 19; Altan, 2015, s. 273; Zeff, 2016, s. 2). Örneğin; özür dilerken eleştiride bulunma (görevlerimi tamamlayamadığım için özür dilerim, ama o kadar kısıtlı süre tanıdın ki hepsini bitirsem bile beğenmeyecektin vb.), teşekkür ederken sorun bildirme (ikinci bir tabağı daha istersem kızacağımı bildiğim için teşekkür ederim almayım vb.). Söz edimleri bireyin etkileşim sırasında dili bağlama uygun olarak işlevsel, akıcı ve yetkin biçimde kullanımına olanak tanır. Etkileşimde söz edimlerini doğru biçimde kullanabilmek için farklı bağlamlarda daha fazla deneyim kazanılması gerekir. Bağlama göre değişimlerinin, biçim, anlam ve yorumlamadaki etkisini gözlemlemesi açısından birey olabildiğince uygulamalı gerçek yaşam örnekleriyle karşılaştırılmalıdır. Söz edimlerinin iletişimdeki yeri ve öneminin farkındalığıyla dil öğretim sürecinin yapılandırılması bireyin edimbilim dil kullanımlarına işlevsellik kazandıracaktır (Trosborg, 2010, s. 19). Birey iletişimdeki amacına hizmet eden, dil topluluğu tarafından ortak kabul gören, bağlama uygun belli bir

söz edimi stratejilerinden yararlanarak edimbilim dil kullanımlarını biçimlendirir. Örneğin; çeşitli dillerde kullanılagelen ‘teşekkür etmek’ söz edimlerinin stratejilerine aşağıda yer verilmiştir. Birey bu stratejilerden bağlama uygun birini belirleyerek edimbilim dil kullanımını yapılandırır.

1. Teşekkür ifadesi: “Teşekkürler”, “teşekkür ederim”, “teşekkür ettim”, “teşekkür ediyorum”, “size ne kadar teşekkür etsem azdır”, “nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum” gibi söylemleri içeren sözcük, ifade veya tümce ile yapılandırılabilir. “Çok”, “çok, çok” ifadeleriyle pekiştirilebilir.
2. Minnettarlık ifadesi: “Minnettarım”, “müteşekkirim”, “sağolun”, “sağolasın”, “varol”, “yaşayasın”, vb. “Çok”, “çok, çok” ifadeleriyle pekiştirilebilir.
3. İyilikte/yardımda bulunma: “Eline sağlık”, “eksik olma” vb.
4. Yeme/içme sonrası: “Ziyade olsun” vb.
5. Dua ifadesi: “Çok şükür”, “Allah razı ola”, “Allah kötü gün göstermesin”, “Allah taş deyi tuttuğunu altın etsin” vb.

Örnekte belirtildiği üzere söz edimlerine ilişkin stratejiler dillerde farklı işlev ve anlam görevi taşıyabilirler. Bu nedenle bireyin dil topluluğunda özümşenen dil kalıplarının farkında olarak ve belli bir söz edimi kategorisinden bağlama uygun yapıyı seçerek edimbilim dil biçimlerini yapılandırması doğru anlamı ifade etmesi ve sağlıklı iletişim kurması açısından oldukça önemlidir (Onursal Ayırır, 2020, s. 88; Yazıcı ve Gündoğdu, 2021, s. 209). Söz edimlerine ilişkin stratejilerin uygulamalı olarak öğretimi, işlevsel dil kullanımını artırır ve kalıcı öğrenme sağlar (Taguchi ve Kim, 2018, s. 17). Bununla birlikte bireyin etkileşimdeki dil hatalarının azalmasına, hangi bağlamda hangi dil kullanımının daha doğru ve etkili olabileceğine ilişkin kolaylıkla karar vermesine, edimbilim beceri gelişimi ile birlikte dil öğrenme motivasyonunun artmasına olanak tanır. Dolaylı olan karmaşık yapıdaki dil dizgelerini anlamak, yorumlamak, çözümlemek ve kullanmak temel düzeydeki birey için güçlük oluşturabilir. Bu nedenle dil öğretimi sürecinde iletişimde önemli bir role sahip olan söz edimlerine ilişkin stratejiler konusunda bireylere farkındalık kazandırılmalı, kullanım biçimlerine ilişkin görevlerle uygulamalarına yer verilmelidir.

Edimbilim Odaklı Dil Öğretimi Süreci

Edimbilim odaklı dil öğretimi, bireyin edimbilim becerisini geliştirmesine ve sağlıklı iletişim kurmasına olanak tanır. Dil topluluğuna özgü sosyal ve kültürel normların farkında olarak edimbilim dil kullanımlarını yapılandıran birey, diğer bireylerle daha sağlıklı etkileşimde bulunur, karşılaştığı sorunlara kolaylıkla çözüm üretir ve yaşam kalitesini artırır (Peterson ve Coltrane, 2003; Küçükbezirci, 2013, s. 137; Kyzy, 2019, s. 11). Bu nedenle edimbilim dil öğretimi bireyin bilişsel, sosyal ve duyuşsal açıdan edimbilim beceri gelişimi için oldukça önemlidir (Kecskes ve Horn, 2007; Perkins, 2013). Edimbilim odaklı dil öğretimi, dil topluluğuna özgü sosyal ve kültürel normlar, değerler, tutum, algı, bakış açısı, inanç vb. etkenlerle yapılandırılmış zengin etkinlik içeriğine sahip bir süreci oluşturur (Bardovi-Harlig, 1996, s. 32; Yoshimi ve Wang, 2007, s. 199; Trosborg, 2010). Bununla birlikte öğretiler bireyin gerçek yaşamda karşılaştığı örnek olaylardan yola çıkarak uygulamalarla pekiştirilir.

Bireyin etkileşim sırasında kullanılan edimbilim dil dizgelerine olan farkındalık ve dikkati öğretim sürecinin temelini oluşturur. Dil kullanımlarındaki yapıların biçimlerini, bağlam ve anlam odaklı değişimlerini dikkatli biçimde kavrayan ve çözümleyen birey, öğrendiği dil yapılarından etkileşim sırasında kolaylıkla yararlanabilir. Bu nedenle

bireyde edimbilim dil dizgelerine karşı duyarlılık geliştirmek, farkındalık kazandırarak etkileşimdeki dikkatlerini belli söylemler üzerine çekmek amacıyla edimbilim yapılarının açık bir şekilde öğretilmesi gerekir (Zeff, 2016, s. 11; Malmir ve Derakshan, 2020, s. 17). Edimbilim dil kullanımlarına formal öğretim sürecinde yer verilmektedir. Ancak konuyla ilgili dil dizgelerinin, söz edimlerinin örtük ve dolaylı biçimde farklı konularla birlikte işlenmesi öneminin ve farkındalığın arka plana atılmasına neden olmaktadır. Öğretim sürecinde belli saat aralıkları bireyin edimbilim becerisini geliştirmek amacıyla yapılandırılmalı ve doğrudan açık bir öğretim ve uygulamalarla öğrenilen edimbilim dil kullanımları pekiştirilmelidir (Bardovi-Harlig ve Mahan-Taylor, 2003; Gökmen, 2005, s. 70; Malmir ve Derakshan, 2020, s. 17). Bununla birlikte yalnızca edimbilim beceri gelişimi için planlanmış, açık ve doğrudan bir öğretim süreci, edimbilimin farkındalık ve dikkat geliştirme yaklaşımının ilkelerine daha uygundur.

Edimbilimin farkındalık ve dikkat yaklaşımıyla öğretimi, öğrencilerin söylemlerdeki biçim, bağlam ve anlam değişimlerinin temelini kavramalarına olanak tanır. Söylemlerin bağlama göre kullanım biçimlerinin özünü kavrayan birey, öğrendiği dil dizgesini doğru biçimde farklı durumlara kolaylıkla uyarlayabilir (Taguchi, 2013b). Edimbilim odaklı dil öğretim süreci şu aşamalardan oluşur (Ishihara ve Cohen, 2010, s. 116); etkileşimdeki edimbilim dil yapısına ilişkin çıkarımda bulunma, edimbilim dil kullanımlarına ilişkin uygulamalara yer verme ve uygulamalara ilişkin akran ve öğretmen geribildiriminde bulunmadır. Bununla birlikte ilgi, motivasyon, dikkati artırmak için edimbilim dil dizgesini sezme ve çıkarımda bulunma uygulamalarına yer verilebilir. Bu ısınma aşaması edimbilim söylemlerini özümseme ve özdeşleşmeye dönüktür. Ardından edimbilim dil yapılarını anlama, yorumlama ve kavramaya dönük tanımlama aşaması ile çözümlenmeye dönük düşünme/bilişsel yapılandırma aşamasına geçilir (Kecskes ve Horn, 2007). Edimbilim dil yapısını özümseyen, kavrayan ve çözümlen birey, benzerlik ve karşıtlık uygulamalarıyla içselleştirir (Gökmen, 2005, s. 71; Balcı, 2017, s. 558). Son aşamada öğrenilen edimbilim dil yapısına ilişkin farklı örnek olaylar geliştirilerek bireye uygulama fırsatı verilir.

Edimbilim odaklı dil öğretim sürecinde dil dizgelerinin yapısını kavramaya dönük dilsel odaklı görevler ile biçimsel yapının anlam ve yorum ilişkisini özümsemeye dönük sosyokültürel ve bağlam odaklı görevlerden yararlanır. Edimbilim odaklı dil öğretim sürecinde alıcı ve verici konumundaki birey, biçim ve bağlam odaklı aşağıda yer verilen görevlerle edimbilim becerisini geliştirebilir.¹

Edimbilim Temelli Dil Öğretiminde Dilsel Odaklı Görevler

Edimbilim odaklı dil öğretim sürecinde dil dizgelerinin oluşum ve biçim yapısını kavrama, edimbilim dil kullanımlarını etkileşimde fark etme, diğer dil dizgeleriyle benzerlik ve farklılığını ayırt etme vb. amaçlarla aşağıda belirtilen görevlerden yararlanılabilir (Bardovi-Harlig ve Mahan-Taylor, 2003; Pearson, 2006; Ishihara ve Cohen, 2010; Taguchi, 2011, 2013; Tatsuki ve Houck, 2010; Cohen, 2019).

1. Belirli bir bağlama yönelik edimbilim dil dizgesinin kullanım biçimleri sınıflandırılarak uygulamalarla (prova yapma, canlandırma, söylem tamamlama görevleri vb.) pekiştirilebilir. Örneğin; yetişkin bireyin iş yerinden izin isteme ile bir çocuğun anne babasından tablet kullanımı için izin isteme durumlarına yönelik doğaçlama etkinliklerine yer verilebilir.
2. Edimbilim dil dizgelerinin bağlam odaklı oluşum biçimlerini çözümlenmeye dayalı uygulamalara yer verilebilir. Bireyin gerçek yaşam örneklerinden hareketle rol

¹ Görevler örnek amaçlıdır, zenginleştirilebilir.

yapma, benzetim vb. etkinliklerle öğrenilen edimbilim dil yapılarını kullanması sağlanabilir.

3. Belirli bir söz edimine ilişkin stratejiler tanımlanabilir ve kullanım biçimleri uygulamalarla pekiştirilebilir (Yazıcı ve Gündoğdu, 2021, s. 209). Örneğin, bireyden tanımlanan özellikler dâhilinde bir etkileşim örneği oluşturması istenebilir. Bağlama ilişkin özellikler tanımlanır ve bir söz edimi seçilir. Bireyden söz edimine ilişkin stratejilerinden birini belirleyerek söz edimi stratejisine uygun bir öykü geliştirmesi istenebilir.
4. Söylem biçimlerinin farklı işlevlerdeki kullanımları çözümlenebilir ve uygulamalar yapılabilir (örneğin; askeriyede kendini tanıtmamanın söylem yapısı ve dil kullanımı, doktora tez sunumu, ödül takdimi söylem yapısı vb.).
5. Geçiş ve bağlantı ifadelerinin kullanım biçimlerine yönelik uygulamalar yapılabilir. (Örneğin; imm, şey, açıklamak gerekirse, hâlbuki özetle, üstelik özellikle vb.)
6. Tiyatro, kısa film vb. görsel ve işitsel araçlarla edimbilim dil kullanımlarında ses tonu değişimine dikkat edilebilir ve bağlama uygun gerçek yaşam uygulamalarına yer verilebilir (örneğin; iğneleme, alay etme, hutbe okuma, tartışma vb.).
7. Söylem biçimlerine uygun beden dili kullanımına açıklık getirilerek örnek uygulamalara yer verilebilir. (Örneğin; banka müdürüyle kredi için yapılan bir görüşmede kullanılan beden dili vb.)

Edimbilim Temelli Dil Öğretiminde Sosyokültürel ve Bağlam Odaklı Görevler

Edimbilimde dil kalıpları, söz edimleri dil topluluğunda ortak kabul gören sosyal ve kültürel normlar, değer ve yargılar, algı, tutum ve bakış açısı vb. özelliklerle biçimlenir. Bu nedenle bağlama ve dil topluluğunun sosyokültürel yapısına uygun edimbilim dil kullanım biçimine karar verme odaklı görevler bireyin edimbilim beceri gelişimi ve etkileşimdeki başarısı için oldukça önemlidir. Konuyla ilgili olarak öğretim sürecinde aşağıdaki görevlere yer verilebilir (Bardovi-Harlig, 1996; Bardovi-Harlig ve Mahan-Taylor, 2003; Pearson, 2006; Ishihara ve Cohen, 2010; Taguchi, 2011, 2013; Tatsuki ve Houck, 2010; Zeff, 2016).

1. Bağlama ve amaca uygun söylem biçimlerini ayırt etme uygulamalarına yer verilebilir. İletişime katılan bireylerin edimbilim dil kullanımlarının amaç ve bağlama uygunluğu değerlendirilebilir.
2. Farklı bağlamlardaki etkileşimlere özgü kibar, resmi, doğrudan, dolaylı, tartışmacı, rahat vb. edimbilim dil kullanımlarına uygulamalarla açıklık getirilebilir ve anılardan yararlanılarak gerçek yaşam örnekleri canlandırılabilir.
3. Dil topluluğuna özgü söz edimlerinin bağlam ve kullanım biçimlerine örnek uygulamalarla açıklık getirilebilir.
4. Dil topluluğuna özgü kültürel normlar ve değer yargılarına açıklık getirilebilir. Gerçek yaşamda kullanım biçimlerine ilişkin etkinliklere yer verilebilir.
5. Birey edimbilim dil yapısını kullanabilmek için uygun bağlamlar konusunda kültürel bilgiye gereksinim duyar. Bu noktada dil topluluğuna özgü edimbilim dil yapılarına ilişkin dolaylı anlatım biçimlerine, örtük anlamlara açıklık getirilebilir ve uygulamalara yer verilebilir.
6. Sosyal ve kültürel normlar öğrenim düzeylerine göre aşamalı bir yapıda öğretilir. Farklı öğretim düzeyindeki bireylerin edimbilim dil kullanımlarının

- benzerlik ve farklılığını gözlemlemeye ve doğru kullanımları pekiştirmeye dayalı yarışma, farkı bul, bilgi şöleni vb. etkinlikler düzenlenebilir.
7. Edimbilim dil kullanımlarının doğru ve yanlış biçimlerini karşılaştırmaya dayalı oyun, benzetim vb. etkinlikler düzenlenebilir.
 8. Sosyal ve kültürel normları içeren etkileşim anılarını anlatma, canlandırma, seslendirme vb. etkinliklerine yer verilebilir.
 9. Belli bağlamdaki edimbilim dil kullanımlarını yeniden oluşturma, tamamlama, düzenleme, devam ettirme vb. dayalı etkinliklere yer verilebilir. Örneğin, karmaşık yapıda verilen söz edimlerinin hangi bağlama hangi kullanım biçiminin daha uygun olduğunu belirlemeye yönelik eşleştirme görevleri vb.
 10. Belirli bir söz edimi bağlama uygun biçimde canlandırma, gösteriye dönüştürme, pantomim, söz korusu, benzetim vb. uygulamalarla öğretilir. Bu tür görev biçimlerinin kaydedilmesi geribildirimler açısından oldukça önemlidir. Örneğin; postanede bekleme sırasında beklemeyen öne geçmeye çalışan bireyi uyarma vb.
 11. Birey gerçek yaşamda karşılaştığı sosyal ve kültürel normları içeren edimbilim dil kullanımlarını sınıflandırabileceği bir defter edinebilir.
 12. Edimbilim dil kullanımlarını etkileyen sosyal ve kültürel normlar, değer ve yargılar, biçim ve anlam bilimi vb. dilbilim alanlarıyla ilgilenen dilbilimcilerle münazara, panel, söyleşi vb. etkinlikler düzenlenebilir.
 13. Dil topluluğu oluşturularak gerçek yaşamda edimbilim dil kullanımlarında deneyim kazanılabilir, sorunlara çözüm önerileri üretilebilir ve projeler geliştirilebilir.

Edimbilim Odaklı Dil Öğretim Stratejileri

Edimbilim odaklı dil öğretimi stratejileri, bireyin edimbilim dil yapılarını doğru ve bağlama uygun biçimde kullanabilmesine olanak tanır. Edimbilim stratejileri, edimbilim dil yapılarının daha kolay ve hızlı biçimde amaca ulaşmak amacıyla kullanılmasına olanak tanıyan ilkeler bütünüdür (Derakhshan, Malmir ve Greenier, 2021, s. 235). Etkileşimde stratejilerden yararlanarak dil kullanımlarını biçimlendiren birey amaç dahilinde daha etkili ve akıcı bir anlatımda bulunabilir. Edimbilim odaklı dil öğretiminde açıklayıcı ve ardından uygulamalı bir öğretim yaklaşımının benimsenmesi bireyin edimbilim beceri gelişiminde ve öğrenilenlerin kalıcı davranışa dönüşmesinde oldukça etkilidir (Bardovi-Harlig ve Mahan-Taylor, 2003; Yoshimi ve Wang, 2007, s. 11; Kansu Yetkiner, 2009, s. 123; Taguchi, 2011, s. 291). Bu nedenle etkileşimdeki edimbilim dil dizgeleri açık bir şekilde belirtmeli ve kullanım biçimlerine ilişkin uygulamalara yer verilmelidir. Edimbilim dil stratejileri bireyin dil kullanım hatalarının azalmasını sağlar ve doğru kullanım biçimine karar verme sürecini kolaylaştırır (Malmir ve Derakhshan, 2020, s. 2). Edimbilim becerisindeki olumlu değişimi fark eden bireyin güdülenme, ilgi ve dikkat düzeyi de artacaktır. Edimbilim dil kullanımlarında stratejilerden yararlanan birey daha etkili ve başarılı etkileşimlerde bulunabilir. Bununla birlikte edimbilimin karmaşık yapısına karşı bireyin stratejilerle ilerlemesi bireye öğrenmede ve uygulamada kolaylık sağlar (Celce-Murcia, Domyei ve Thurrell, 1995, s. 29; Malmir ve Derakhshan, 2020, s. 2). Öte yandan birey etkileşimde öğrendiklerini uygularken edimbilim dil yapısına ilişkin kendi stratejilerini de geliştirebilir. Örneğin; özür dilemeye yönelik edimbilim dil kullanımları birçok stratejiyi içerir.

İçeriğin devamında öncelikle edimbilim dil kullanımlarını fark etme, öğrenme ve uygulama amaçlı temel stratejilere yer verilmiştir. Ardından belirli bağlamlardaki söz

edimlerini karşılayabilmek için uygulama odaklı stratejilere (örneğin; ödülü kabul etme ve teşekkür ederek minnet belirtme vb.) ve daha sonra birden fazla stratejinin birlikte uygulanmasını gerektiren edimbilim dil kullanımları için üst bilişsel stratejilere yer verilmiştir. Örneğin, kızına yemek tarifi veren anne söylemlerini üst bilişsel stratejilerden biri olan planlamayı (öncelikleri belirleme, zamanlama, birleştirme, gözleme ve değerlendirme) kullanarak yapılandırır. Bununla birlikte kullanacağı dil yapılarını (sözcükler, eylem çekimler, tümce dizgesi, ünlemler vb.) bağlama ve amaca uygun seçmelidir. Söylemlerini biçimlendirme sırasında bilişsel stratejilerden yararlanmalıdır. Örneğin, kullandığı dil yapılarının kızı üzerindeki etkisini gözlemleyen anne duruma göre dikkat çekme, kodlama, tekrarlama vb. ifadelerinden yararlanabilir. Öte yandan kızı ile arasındaki yakınlık dil kullanımlarını etkiler. Bireyin etkileşimde bulunduğu kişinin yaş, cinsiyet, statü vb. nitelikleri edimbilim dil kullanım biçimlerini etkiler. Bunlar edimbilim dil kullanımlarını etkileyen sosyal stratejiler olarak kabul edilir. Bununla birlikte annesinden yemek tarifi almaktan çekinen ve bu tutumla vazgeçen birey yemek videolarından yardım alabilir. Bu kaçınma davranışı vb. ise duyuşsal stratejilerdendir.

Edimbilim Dil Kullanımlarını Öğrenme Odaklı Temel Stratejiler

Edimbilim dil kullanımlarında öğrenme odaklı stratejiler, gözlem, görüşme ve deneyime dayanır. Birey etkileşimdeki edimbilim dil kullanımlarını gözlemleyerek veya etkileşime katılarak edinir. Gerçek yaşamda karşılaşılan (seyahat sırasında tanışma, su tesisatçısına sorunu tarif etme, kavga eden iki genci ayırma, alışveriş merkezinde kaybolan çocuğuyla ilgili duyuruda bulunma vb.) durumlarda kullanılan söz edimlerinin bağlama, beden diline, sosyal ve kültürel normlara vb. uygun biçimde nasıl yapılandırıldığı gözlenir. Bu gözlemlerle bilgi toplanır ve ilgili edimbilim dil kullanımlarına yönelik toplum tarafından ortak kabul gören yapı ve ifade biçimleri belirlenir. Bireylerin etkileşimde neyi (bağlam, söz edimi) nasıl (ses tonu, beden dili vb.) söyledikleri konusunda deneyimler elde edilir. Edimbilim odaklı dil öğretiminde dil yapılarına ilişkin öğrenme stratejileriyle birey gerçek yaşamdaki etkileşimlerini farkındalıkla yürütebilir. Öğrenme stratejileri edimbilim dil yapılarının kavranmasına, çözümlenmesine ve yapılandırılmasına olanak tanır. Bu bağlamda aşağıda belirtilen stratejilerden yararlanılabilir (Bardovi-Harlig, 1996; Bardovi-Harlig ve Mahan-Taylor, 2003; Pearson, 2006; Ishihara ve Cohen, 2010; Taguchi, 2011, s. 300; Tatsuki ve Houck, 2010; Cohen, 2019):

1. Çeşitli bağlamlara uygun edimbilim dil kullanım biçimlerini sınıflandırma,
2. Dil topluluğuna özgü sosyal ve kültürel normları, değer yargılarını, belli başlı konulara özgü tutum ve bakış açılarını sınıflandırma,
3. Öznelliğin etkili olduğu söz edimlerinin anlam ve bağlama uygun kullanım biçimlerinden yararlanarak stratejiler geliştirme (örneğin, teşekkür etme bireysel söz edimini anlam ve bağlama uygun edimbilim kullanım biçimlerinden yararlanarak tasarlama vb.)
4. Söz edimlerine ilişkin belirlenen stratejinin iletişime etkisini değerlendirme (örneğin, yeme/ içme sonrası kullanılan teşekkür ifadesinin içinde bulunulan teşekkür durumu için uygun bir strateji olup olmadığını gözleme)
5. Dil topluluğuna özgü sosyal ve kültürel normlara uygun sözcük, deyim ve ifade biçimlerini sınıflandırma (örneğin, teşekkür etme sırasında çok, gerçekten vb. ifadelerle pekiştirme yapılıp yapılmayacağı, sağ olun ifadesinin yaş, statü vb. etkenlere göre hangi bağlamlar için uygun olduğu vb.)

6. Edimbilim dil kullanımlarını dil topluluklarındaki farklı ve benzer kullanım biçimlerine göre inceleyerek özümseme,
7. Dil topluluğunun çeşitli statüdeki grup üyelerinden edimbilim dil yapılarının kullanım biçimlerine ilişkin görüşme ve gözlemlerle genel kanı oluşturma (örneğin, öğrencilere, doktorlara, amirlere vb. anket uygulama vb.).
8. Belirli bir konuda alıcı ve verici rolünde olan bireylerin farklı bağlamlara göre iletişimi nasıl devam ettireceklerine ilişkin canlandırmalar, benzetim vb. yöntemlerden yararlanarak uygulamalar yapma,
9. Gerçek yaşamda edimbilim dil yapılarını yoğun bir şekilde kullanmayı gerektiren bir sorunda, sorunun ciddiyetini göz önünde bulundurarak uygun etkileşimde bulunma (örneğin, bir tane daha çay almayacağını belirtmek için kullanılan teşekkür ifadesi ile yolda trafik kazasından kurtarılan bireyin teşekkür ifadesi vb.)
10. Edimbilim dil kullanımlarını öznellik unsurlarını (yaş, cinsiyet, statü, yakınlık vb.) dikkate alarak yapılandırma (örneğin, bireyin kardeşinden telefonunu getirmesini rica etmesi, öğretmenin konuyu tekrar açıklamasını rica etmesi vb.)
11. Etkileşimde alıcı ve verici konumundaki bireyin edimsel dil yapılarının kodlarını doğru anlamlandırması ve bağlama uygun biçimde karşı tepkide bulunması gerekir.

Edimsel Dil Kullanımlarını Uygulama Odaklı Stratejiler

Edimbilimin karmaşık yapısı öğrenilenlerin uygulamayla pekiştirilmesini gerektirir. Edimbilim dil yapılarının temel stratejilerle kavranması ve öğrenilmesinin ardından çeşitli bağlamlara yönelik deneyimlerle öğrenilenlerin pekiştirilmesine olanak tanınmalıdır (Bardovi-Harlig ve Mahan-Taylor, 2003). Bireyin edimbilim beceri gelişimi, dil topluluğuna ilişkin kültür, bakış açısı, değer, algı, tutum vb. özelliklere aşinalığına, farklı statüdeki bireylerle çeşitli bağlamlara uygun yapılandığı etkileşim deneyimlerine, dil topluluğunun edimbilim dil kullanımlarını yansıtan eserleri bilinçli biçimde incelemesine, gerçek yaşamda edimbilim dil yapılarını gözleme dikkatine bağlıdır (Jung, 2002, s. 22). Edimbilim sosyal ve kültürel, bilişsel ve duyuşsal alandan etkilendiği için dil kullanımlarında stratejilerden yararlanılması bireye başarılı iletişim konusunda kolaylık sağlar (Malmir ve Derakhshan, 2020, s. 17; Derakhshan, Malmir ve Greenier, 2021, s. 240). Dil topluluğuna özgü öğrenilen edimbilim dil yapıları uygulama stratejileriyle pekiştirilebilir.

Edimbilim dil kullanımlarını uygulama stratejilerinden biri, öğrenilen edimbilim dil yapılarına ilişkin deneyim kazanma amacı taşır (Taguchi, 2011, s. 289). Bu amaca yönelik birey öğrendiği edimbilim dil dizgesini canlandırma, monolog vb. yöntemlerle çalışabilir ve kendini ilgili dil yapısında geliştirebilir. Bununla birlikte gerçek yaşamda farklı bağlamlarda çeşitli edimbilim dil yapılarını kullanabileceği etkileşimlere katılabilir. Bir başka uygulamada ise öğrenilen edimbilim dil yapıları farklı statüdeki bireylerin (aşçı, muavin, muhtar vb.) kullanım biçimlerine göre yapılandırılarak oyun, benzetim, rol yapma vb. yöntemlerle çalışılabilir. Öte yandan edimbilim beceri gelişimi için etkili olan bir başka uygulama ise, etkileşimdeki temel amaç edimbilim dil kullanımlarını kullanmak veya gözlemek olmaksızın gerçek yaşamda toplumun dil yapılarına bakış açısını çözümlenmek için çeşitli bağlamlarda olabildiğince etkileşimde bulunarak deneyim kazanmaktır.

Uygulama stratejilerinden bireyin edimbilim gelişimi için en verimli olanlardan biri de etkileşimdeki bireylerin edimbilim dil kullanımlarına ilişkin geribildirim

vermeleridir. Bireyler edimbilim dil kullanımlarını bağlama uygun dil yapılarının seçimi, beden dili vb. açıdan değerlendirebilir (Gökmen, 2005, s. 76; Cohen, 2010, s. 230). Bununla birlikte birey edimbilim dil kullanımına ilişkin öz değerlendirmede de bulunabilir. Etkileşim sürecindeki edimbilim dil kullanımlarını gözlemleyerek hedef davranışlar belirleyebilir (Takimoto, 2009). Bir sonraki etkileşimde bu davranışları yansıtan bir strateji seçerek etkileşimde bulunabilir. Örneğin, edimbilim dil kullanımlarında çok fazla yinelemeler olan birey dil yapılarını ifade etmeden önce üzerinde düşünme stratejisinden yararlanabilir.

Öte yandan edimbilim dil yapılarını kodlama ve iletme sürecinde dil kullanımlarının amaca uygun ve işlevsel olarak yapılandırılmasına özen gösterilmelidir (Taguchi, 2013b). Uygulama stratejilerinin temelini oluşturan bu ilke, bireyin dil kullanımını bağlama uygun yapılandırma, amaca ulaşma, alıcı üzerindeki etkisini belirleme vb. boyutlar nedeniyle çok yönlü incelemesini gerektirir. Birey edimbilim dil kullanımlarını ifade etmeden önce alıcıya iletiyi amaca uygun biçimde ifade edemeyebileceğini belirtmek için uyarı stratejisinden yararlanabilir (örneğin, bir konuda yardımına ihtiyacım var, ancak bunu uygun bir şekilde nasıl ifade edebirim bilmiyorum vb.). Bununla birlikte edimbilim dil kullanımını ifade ettikten sonra yanlış anlaşılması gidermek amaçlı açıklamalarda ve yorumda bulunabilir (örneğin, öyle söylemek istememiştim, aslında... vb.). Hatalı edimbilim dil kullanımlarında yararlanılabilecek bir diğer strateji ise dilde yetkin olan bireylerin aynı durum karşısında nasıl tepkide bulunacaklarına göre hareket etmektir. Birey daha önce deneyimlemediği edimbilim durumlarına ilişkin yetkin bireylerin dil kullanımları üzerine tahminde bulunarak dil kullanımı yeniden yapılandırılabilir. Bununla birlikte etkileşimde farklı söylem biçimlerinin etkisini gözlemleyerek biri üzerinde karar verilebilir. Edimbilim dil kullanımlarını doğru yapılandırabilmek ve ifadenin işlevselliğini sağlamak, temel stratejilerdeki dil yapısına uygun kullanım biçimlerini öğrenmekle mümkündür (Cohen, 2005, 2010; Kyzy, 2019, s. 14). Edimbilim dil dizgelerinde yapı, biçim, anlam ve bağlam açısından yetkin olan birey, dil kullanımlarına yeterli ölçüde öznelliğine ilişkin unsurları ve yerel söylemleri yansıtabilir (Taguchi, 2013b). Ancak öznelliğe ilişkin (dil topluluğunun kültürüyle ayrışma, değer ve normlarına direnme, özümseme vb.) veya yerel kullanımlara yönelik (taklit, ezber vb.) unsurlarda aşırıya kaçılmamalıdır.

Edimsel Dil Kullanımlarını Öğrenme ve Uygulama Odaklı Üstbilişsel Stratejiler

Edimbilim dil öğretimi sürecinde dilin biçimsel yapısı ve bağlam odaklı kullanımı temel stratejilerle öğrenilir ve uygulamalarla pekiştirilir (Cohen, 2005, 2010, 2019). Bununla birlikte birey etkileşimde üstbilişsel stratejilerden yararlanarak dil dizgelerini daha iyi yapılandırabilir. Üst bilişsel stratejiler bir önceki bölümde verilen örneklerde belirtilen iletişim stratejileri, planlama stratejileri, sosyal stratejiler gibi bilişsel sürece dayalı, bağlama uygun biçimde iletiyi yapılandırmada izlenen yollar olarak belirtilebilir (Cohen ve Wang, 2018, s. 169; Youn ve Bi, 2019, s. 196). Üst bilişsel stratejiler bireyi, etkileşim sırasında dil yapılarından ne zaman yararlanması gerektiğini planlama konusunda geliştirir (Cohen, 2010, s. 234). Bununla birlikte dil kullanımlarının dinleyici üzerindeki etkisine yönelik öz değerlendirilmede bulunarak yeniden düzenlemelerde bulunmasına olanak tanır (Takimoto, 2009). Birey temel stratejilerle dilin yapı ve anlam biçimine ilişkin öğrendiklerini uygulama stratejileriyle özümser ve uygulama odaklı üst bilişsel stratejilerle dilde yetkinlik kazanır. Temel stratejiler ve uygulama stratejilerindeki öğrenme ve kullanabilme becerisi edinme amacı güdülürken, üst bilişsel stratejiler bireyin iyi düzeyde kullandığı edimbilim dil dizgelerini etkileşimin bağlamı, dinleyici üzerindeki

etkisi, amaca ulaşma yeterliği vb. açılardan öngörülerde bulunarak düzenleme ve daha iyi yapılandırma amacı güder.

Edimbilim odaklı dil öğretiminde birey üst bilişsel stratejilerden dil yapılarının üretimi sürecinde yararlanır. Etkileşimde edimbilim odaklı dil dizgelerini söylemlerinin anlaşılma düzeyinden ve dinleyici üzerindeki etkisinden yola çıkarak yapılandırır. Edimbilim dil kullanımları sırasında dikkat ettiği aşamalardan biri de söylemlerine uygun beden dili (ses tonu, jest ve mimik vb.) kullanımudur. Söyledikleriyle tutarlı olmayan davranışlar iletiye ilişkin yanlış anlaşılmalara yol açabilir (Küçükbezirci, 2013, s. 137). Dolayısıyla birey iletiyi sunmadan önce edimbilim dil yapılarına ilişkin strateji planlaması yapmalı, sunum sırasında stratejilerin iletiyi amaca ulaştırma konusunda dinleyici üzerindeki etkisini gözlemlemeli ve sunum sonrasında edimbilim dil dizgesine ilişkin yararlandığı stratejisinin performansını değerlendirmelidir. İzlenen aşamalar bireyin edimbilim beceri gelişimine olumlu yönde yansiyacaktır.

Bununla birlikte edimbilim dil kullanımında bireyin performansını etkileyen unsurların bilinçli yönetilmesi dil hatalarının azalmasını sağlar. Bu unsurlardan biri doğrudan/ dolaylı anlatımdır. Edimbilim dil yapılarının bağlama, sosyal ve kültürel ortama uygun ifade biçimleriyle ifade edilmesi iletişimin sağlıklı ilerlemesini sağlar (Gökmen, 2005, s. 77; Küçükbezirci, 2013, s. 137; Yazıcı ve Gündoğdu, 2021, s. 208). Örneğin, resmi kurum görüşmelerinde daha doğrudan ve net ifade biçimlerinin kullanılması vb. Bir diğer unsur ise hitap terimlerinin seçimidir. Örneğin, yeni tanışılan bir kişiye yönelik söylemlerde 'siz' ifadesini kullanmak vb. Bununla birlikte birey bağlama ve zamana uygunluğa dikkat ederek edimbilim söylemlerini yapılandırabilir. Örneğin, iş toplantısında bireysel eleştiride bulunmamak vb. Edimbilim dil dizgelerinin etkileşim süresince sunulma biçimi de iletinin etkili ve anlaşılır olmasında önemlidir. Örneğin, birey edimbilim dil yapısını etkileşimin başlangıcında sunabilir veya kademeli olarak her aşamada göndermelerle yapılandırabilir, sonuçta vurgulayıcı olarak belirtebilir. Bireyin edimbilim performansını etkileyen bir diğer unsur, dil yapılarının toplumun sosyal ve kültürel normlarına uygun biçimde üretilmesidir. Edimbilim dil dizgelerinin ifade biçimi toplum tarafından ortak kabul gören kurallara uygun yapılandırılmalıdır.

Sonuç

Edimbilim odaklı dil öğretiminin amacı, dil topluluklarına özgü yaygın kullanımlara açıklık getirmek ve bireyin edimbilim becerisini geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda dilbilgisi, anlambilim, biçimbilim, sözcük bilgisi vb. dilbilim alanlarından bütünsel biçimde yararlanır. Edimbilim odaklı dil öğretimi yalnızca dilin kurallarını öğretme veya yalnızca anlamı yorumlama süreci değildir (Köktürk ve Öztürk, 2011, s. 93). Dil topluluğunun ortak kabul gören dil yapılarının bağlama göre kullanım biçimlerini ele alır. Edimbilim becerisi, bireyin etkileşimde daha başarılı olmasına ve iletinin amaca ulaşmasına olanak tanır. Öte yandan edimbilim söylem biçimlerinin anlamı nasıl aktardığı konusuna açıklık getirir (Doğan, 1990, s. 67; Yazıcı ve Gündoğdu, 2021, s. 209). Edimbilim dil kullanımlarının sosyal ve kültürel normlar, değer yargıları, bakış açısı, inanç, algı, tutum vb. etkenlerden nasıl etkilendiğini ve söylemlerin bağlama göre örtük anlamlarına ilişkin çözümlemeleri ortaya koyar. Dilin kural odaklı öğretimi, dil yapılarına ilişkin bağlam, sosyal ve kültürel normlar, değer yargıları, algı, tutum, inanç vb. etkenlere göre farklı kullanım biçimlerinin anlaşılmasına engel olabilir. Dilin farklı bağlamlardaki değişken yapısını kavrama sorunu etkileşimlerde daha fazla hatalı dil kullanımlarına neden olabilir. Bu nedenle dil yapılarının kullanım biçimleri bağlam, dil topluluğunda ortak kabul gören algı, sosyal ve kültürel normlar vb. etkenlere göre incelenmeli ve özümsemelidir (Derakhshan, Malmir ve Greenier, 2021, s. 236). Bu nedenle birey gerçek

yaşam deneyimlerindeki edimbilim dil kullanımlarının biçim ve anlam değişimlerinin etkisini gözlemlemede ve edimbilim dil yapılarını sosyal ve kültürel normlar, değer ve yargı vb. etkenlere göre biçimlendirmede eğitime gereksinim duyar.

Dili daha etkili kullanmak, iletişimde başarıya ulaşmak ve edimbilim becerisini geliştirmek için edimbilim dil öğretim sürecinde sosyal ve kültürel normlara, değer yargılarına, algı, inanç, tutum vb. etkenlere bağlı olarak yapılandırılan dilin farklı kullanım biçimlerine yer verilmelidir. Edimbilim dil öğretim sürecinin temel yapısını oluşturan bu aşama, dile ilişkin kullanım biçimlerini çeşitli etkenlere göre öğrenme sürecini içerir. İkinci aşamada ise öğrenilen edimbilim dil kullanım biçimlerinin farklı bağlam ve koşullarda, çeşitli statüdeki bireylerle etkileşimde bulunarak uygulamalı pekiştirilmesine ilişkin yöntem ve teknikleri içerir. Son aşama ise dil kullanımlarının yapılandırılma sürecine ilişkin iyileştirme stratejilerini içerir. Öte yandan etkileşimdeki edimbilim dil yapılarını anlamak ve doğru yorumlamak için sosyal ve kültürel normlara yer verilir. Birey dil topluluğuna özgü kültürel bilgi birikiminden yola çıkarak söz edimlerinin ne zaman, hangi bağlamda, nasıl ifade edilmesi gerektiğine karar verir (Peterson ve Coltrane, 2003, Cohen, 2010, s. 230). Edimbilim odaklı söylem biçimlerinin kültürdeki yerini ve değerini özümseyen birey, etkileşimlerini daha doğru ve sağlıklı yürütebilir.

Edimbilim beceri gelişiminde etkili olan bir diğer ilke, bireyin etkileşim süresince öz değerlendirme yapmasıdır. Birey iletişim sürecinde dinleyiciden aldığı geribildirimlerle söylem biçimini ve dil yapılarına yönelik seçimlerini değerlendirir (Takimoto, 2009). Bununla birlikte dinleyici iletiyi anladığını veya iletiye ilişkin sorun yaşadığını bildiren bir tepkide bulunur. Edimbilim dil kullanımları söylem biçimini amaca en iyi ulaştıracak dil yapılarıyla oluşturulmalıdır (Cohen, 2010, s. 230). Dile özgü kültürü, değer yargılarını, bakış açısını, tutum ve davranış biçimini çözümleyen ve bu konuda iyi gözlem yeteneğine sahip olan birey, uygun edimbilim dil yapılarını belirlemede daha başarılıdır. Örneğin, çay içmek isteyip istemediği sorulduğunda 'teşekkür ederim, sağ olun' yanıtını vermek dinleyicinin iletiyi yanlış yorumlamasına neden olabilir. İletideki anlam karmaşası dolayısıyla alıcı bireyin çay içmek isteyip istemediği konusunda kararsız kalabilir ve beklentiye yönelik tepkide (çay ikramında bulunma/ bulunmama) bulunamayabilir. Oysaki verici çay içmek istemediğini kibar bir söylem biçimiyle ifade etmek istemiş olabilir. Burada dilin sosyal ve kültürel normları, bakış açısı, tutum, algı vb. etkenlerine hâkim olan birey alıcının beden dili, tutum ve söylem biçimiyle doğru çıkarımda bulunabilir. Öte yandan iletiyi pekiştirme amacıyla kullanılan 'sağ olun' ifadesi bağlama, yakınlık durumuna ve bireysel öznelliğe göre seçilmiştir. Alıcı burada 'sağol, sağolasın, teşekkürler vb.' gibi yakınlık durumu, statü, yaş vb. bireysel öznelliğe göre yapılandırılan edimbilim dil kullanımlarına da yer verebilir. Dolayısıyla bireylerin dil dizgelerini seçme ve yapılandırma durumu dile özgü çeşitli etkenlere göre biçimlenir. Bireyin edimbilim dil kullanımlarını doğru biçimde yapılandırabilmesi için bu etkenlerin farkında olması gerekir.

Bu çalışmada dört temel dil becerisinin gelişiminde edimbilim yeterliklerine yer verilmiştir. Bireyin edimbilim beceri yeterliğine sahip olabilmesi için söylemlerin arkasında yatan anlam, yorum ve çıkarımların farkında olması gerekir (Rose ve Kasper, 2001, s. 4; Balcı, 2017, s. 558). Dilin çok yönlü karmaşık yapısı bireyin konuya ilişkin edimbilim becerisini geliştirmeyi amaçlayan öğretim sürecine dahil olmasını gerektirir. Bu nedenle edimbilim öğretim sürecini etkileyen farkındalık ve dikkat, öznellik, uyum ve sosyokültürel yaklaşımlara açıklık getirilmiştir. Yaklaşımlarda belirtilen edimbilimin temel ilkelerinden yola çıkılarak öğretim sürecinde yer verilmesi gereken aşamalara, strateji ve görevlere yer verilmiştir. Edimbilim becerisinin gelişimi için öncelikle dilin yapı

ve anlam biçimlerinin kavranması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte dili etkileyen unsurlara (sosyal ve kültürel normlar, değer ve yargılar, algı, tutum, bakış açısı, önyargı, beden dili vb.) ilişkin farkındalıkla birlikte etkileşimlerdeki edimbilim dil kullanımlarını dikkatle gözlemleyerek deneyim kazanılması gerektiği vurgulanmıştır. Birey dil topluluğunda yer alan bireylerle etkileşiminde yoğun edimbilim dil kullanımlarını içeren dolaylı bir anlatımla karşılaşabilir. Bu nedenle temel stratejilerle dilin edimbilim yapısına ilişkin öğrendiklerini uygulama ve üst bilişsel stratejilerde yer verilen görevlerle, dile ilişkin okuma/ araştırmalarla ve çeşitli bağlamlarda farklı öznelliğe sahip bireylerle etkileşiminden elde edeceği deneyimlerle desteklemelidir.

Edimbilim odaklı dil öğretimi, dil topluluğuna ilişkin sosyal ve kültürel normlar, değer ve yargılar, inanç, algı, tutum, beden dili vb. etkenlerin anlam ve yapı değişimlerini etkileme biçimi, dil topluluğunda ortak kabul gören dil kullanımları, bağlamlara göre söz edimlerinin kullanım biçimleri, dil kullanım biçimlerine ilişkin anlam, yorum ve çıkarımların değişimi konularında bireye farkındalık kazandırır (Li, 2013; Cohen ve Wang, 2018). Araştırmada edimbilim becerisini geliştirmeye dönük strateji ve görevlere yer verilmiştir. Gelecekteki araştırmalarda görev biçimlerini dil beceri alanlarına yönelik öğrenim düzeyleri dikkate alınarak geliştirilebilir. Bununla birlikte dilde yaygın kullanılan söz edimleri ve stratejilerini sınıflandırma çalışmaları yapılabilir. Öte yandan sosyal ve kültürel normlar, algı, tutum, bakış açısı, değer ve yargılar vb. etkenlerle dil topluluğunda ortak kabul gören edimbilim dil yapılarını ve işlevlerini belirlemeye yönelik geniş evren ve örnekleme sahip anket uygulamaları yapılabilir. Öğretim sürecinde edimbilim beceri gelişimi üzerinde önemli durulmalı, dil beceri alanlarına yönelik edimbilim beceri gelişimi ayrı bir ders saatinde zengin içerikle düzenlenmelidir. Edimbilim dil kullanımları doğru biçimde yapılandırma, edimbilim becerisini geliştirme ve etkili iletişimde bulunma sosyal, kültürel, duyuşsal vb. birçok alanda gözlem yapabilmek becerisini ve deneyim kazanmayı gerektirir. Edimbilim becerisi bireye dil yapılarını seçme, yapılandırma, söylem biçimini belirleme ve söylemin dinleyici üzerindeki etkisini değerlendirme konularında katkı sağlar. Bununla birlikte dil topluluğunda kullanılan edimbilim dil dizgelerinin sosyal ve kültürel yapısının kavranmasına olanak tanır.

Kaynakça

- Allan, K. & Jaszczolt, K.M. (2012). *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. UK: Cambridge University Press.
- Altan, S. (2015). Yabancı Dil Olarak Türkçe Konuşucularının Rica Yapılarında Kullandığı Nezaket Stratejileri. *International Journal of Language Academy*, 3(4), 270-294.
- Balcı, H.A. (2017). Edimbilim ve Gramer İlişkisi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(4), 556-566.
- Balcı, H.A. (2017). Karşılaştırmalı ve Kültürlerarası Edimbilim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 20-27.
- Balcı, H. A. (2019). Etkileşim Dilbilimi ve Toplumdilbilim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(68), 45-55.
- Bardovi-Harlig, K. (1996). Pragmatics and Language Teaching: Bringing Pragmatics and Pedagogy Together. In: Bouton, Lawrence F. (Eds.), *Pragmatics and Language Learning*, Monograph Series Vol. 7, (pp. 21-39). Urbana: Illinois.
- Bardovi-Harlig, K. & Mahan-Taylor, R. (2003). *Teaching Pragmatics*. Washington, DC: Office of English Programs, U.S. Department of State.

- Celce-Murcia, M., Domyei, Z. & Thurrell, S. (1995). Communicative Competence: A Pedagogically Motivated Model with Content Specifications. *Issues in Applied Linguistics*, 6(2), 5-35.
- Celce-Murcia, M. (2008). Rethinking the role of Communicative Competence in Language Teaching. E. Alcón Soler and M.P. Safont Jordà (Eds.), *Intercultural language Use and Language Learning*, (pp. 41-57). Springer, Dordrecht.
- Cohen, A. D. (2005). Strategies for Learning and Performing L2 Speech Acts. *Intercultural Pragmatics*, 2(3), 275-301.
- Cohen, A. D. (2010). Strategies for Learning and Performing Speech Acts. In N. Ishihara & A. D. Cohen (Eds.), *Teaching and Learning Pragmatics: Where Language and Culture Meet* (pp. 227-243). Harlow, Essex, England: Longman / Pearson Education.
- Cohen, A. D. & Wang, I. K. H. (2018). Fluctuation in the functions of Language Learner Strategies. *System*, 74, 169-182.
- Cohen, A. D. (2019). Strategy Instruction for Learning and Performing Target Language Pragmatics. In A. U. Chamot & V. Harris (Eds.), *Learning Strategy Instruction in the Language Classroom: Issues and Implementation* (pp. 140-152). Bristol, England: Multilingual Matters.
- Çelebi, V. (2014). Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı. *International Journal of Philosophy*, 4(1), 74-89.
- Çetin, B. (2017). İletişimsel Edinç ve Yabancı Dil Olarak Türkçede Dilbilgisi Öğretimi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(6), 179-196.
- Derakhshan, A., Malmir, A. & Greenier, V. (2021). Interlanguage Pragmatic Learning Strategies (IPLS) as Predictors of L2 Speech Act Knowledge: A Case of Iranian EFL Learners. *The Journal of Asia TEFL*, 18(1), 235-243.
- Doğan, G. (1991). "Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri" ve Edimobilin. *Dilbilim Araştırmaları*, 80-87.
- Doğan, G. (1990). Bir Edimobilin Kuramı Olarak Bağntı. *Dilbilim Araştırmaları*, 64-73.
- Gökmen, M.E. (2005). Yabancı Dil Öğretiminde Kültürlerarası İletişimsel Edinç. *Dil Dergisi*, 128, 69-78.
- Günday, R. (2013). Çok Dillilik ve Çok Kültürlülük Bağlamında Yabancı Dil Öğretimine Toplumdilbilimsel Yaklaşım. *Turkishstudies*, 8(10), 313-330.
- Güven, A. (2012). Toplumsal Dilbilimin Kapsam Alanı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 55-62.
- Ishihara, N. & Cohen, A.D. (2010). *Teaching and Learning Pragmatics*. Great Britain: Pearson Education Limited.
- Jung, J. (2002). Issues in Acquisitional Pragmatics. *Columbia University Libraries*, 2(3), 2-34.
- Kansu Yetkiner, N. (2008). İncelik Kuramı ve Yüz Olgusu Bağlamında Çeviri Çalışmalarında İşlevsel-Edimobilimsel Eleştiri Yöntemi Uygulaması. *Dilbilim Araştırmaları*, 32-49.
- Kansu Yetkiner, N. (2009). *Çeviribilim Edimobilin İlişkisi Üzerine*. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.

- Kasper, G., & Rose, K. (2002). *Pragmatic Development in a Second Language*. Boston, MA: Blackwell.
- Kasper, G. & Blum-Kulka, S. (1993). *Interlanguage Pragmatics*. New York: Oxford University Press.
- Kecskes, I. & Horn, L.R. (2007). *Explorations in pragmatics*. New York: Mouton de Gruyter.
- Kelly, S. D. (2001). Broadening the Units of Analysis in Communication: Speech and Nonverbal Behaviors in Pragmatic Comprehension. *Journal of Child Language*, 28(2), 325-349.
- Kıran, A.E. (2014). Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim. *Turkish Studies*, 9(6), 719-729.
- Kocaman, A. (1996). Edimbilim Üzerine. *Dilbilim Araştırmaları*, 12- 37.
- Köktürk, Ş. ve Öztürk, E. (2011). Çeviribilim ve Edimbilim: Çeviribilim ve Edimbilim İlişkisini Çeviri Stratejisi Açısından İnceleme. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 13(2), 89-97.
- Küçükbezi, Y. (2013). Kişilerarası İletişimde Edimbilimin Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 138-143.
- Kyzy, J. A. (2019). Kültürlerarası Yeterlilik Edinimi: Türkçe Öğrenen Öğrencilerin İltifat Yanıtları Örneğinde. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 1(1), 11-14.
- Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. New York: Cambridge University Press.
- Li, S. (2013). Amount of Practice in Pragmatic Development of Request-Making in L2 Chinese. In N. Taguchi & J. M. Sykes (Eds.), *Technology in Interlanguage Pragmatics Research and Teaching* (pp. 43-70). Amsterdam/Philadelphia, PA: John Benjamins.
- Logie, N. N. (2004). Yabancı Dil Öğretiminde Kültürel Becerinin Oluşturulmasının Önemi ve Budunbilimsel Boyut. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 173-180.
- Malmir, A., & Derakhshan, A. (2020). The Socio-Pragmatic, Lexico-Grammatical and Cognitive Strategies in L2 Pragmatic Comprehension: The Case of Iranian Male vs. Female EFL Learners. *Iranian Journal of Language Teaching Research*, 8(1), 1-23.
- Matsumura, S. (2003). Modelling the relationship among Interlanguage Pragmatic Development, L2 Proficiency and Exposure to L2. *Applied Linguistics*, 24(4), 465-491.
- Onursal Ayırır, İ. (2020). Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler: Nezaket Kuramı Açısından Edimbilimsel Bir Değerlendirme. *Milli folklore*, 16(126), 86-98.
- Ökten, C.E. ve Kavanoz, S. (2014). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimini Hedefleyen Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(3), 845-862.
- Önal, O. ve Akpınar, K. (2018). Edimbilim ve Dil Öğretimi. H. Yılmaz, E. Yücel ve S. Durak Üğüten (Ed.), *Yabancı Dil Öğretimine Genel Bir Bakış II* içinde (ss. 59-68). Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Pearson, L. (2006). Patterns of Development in Spanish L2 Pragmatic Acquisition: An Analysis of Novice Learners' Production of Directives. *Modern Language Journal*, 90, 473-495.
- Perez, C.J. (2017). *Pragmatic Comprehension of English Refusals by Spanish-English Bilinguals*. LSU Doctoral Dissertation. Louisiana State University, ABD.

- Perkins, M. R. (2013). Pragmatics as Interaction. In Martin J Ball, Nicole Muller, Ryan L Nelson (Eds.), *Handbook of Qualitative Research in Communication Disorder* (pp. 131-147). New York and London: Psychology Press
- Peterson, E. & Coltrane, B. (2003). *Culture in Second Language Teaching*. Cal Digest. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Polat, Y. (2002). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Konuşma Öğretimi ve Edim Sözcükler. *Anadili Dil Kültürü ve Eğitim Dergisi*, 26, 62-75.
- Rose, K.R. & Kasper, G. (2001). *Pragmatics in Language Teaching*. UK: Cambridge University Press.
- Savignon, S. J. & Sysoyev, P.V. (2002). Sociocultural strategies for a Dialogue of Cultures. *The Modern Language Journal*, 86(4), 508-524.
- Shardacova, M. (2016). American Learners' Comprehension of Russian Textual Humor. *The Modern Language Journal*, 100(2), 466-483.
- Taguchi, N. (2011). Teaching Pragmatics: Trends and Issues. *Annual Review of Applied Linguistics*, 31, 289-310.
- Taguchi, N. (2013). Comprehension of Conversational Implicature in L2 Chinese. *Pragmatics & Cognition*, 21(1), 139-157.
- Taguchi, N. (2013b). Teaching Pragmatics. In Carol A. Chapelle (Eds.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, (pp.1-7). Oxford: Wiley-Blackwell Publishing.
- Taguchi, N. (2017). Interlanguage Pragmatics. In A. Barron, P. Grundy, & G. Yueguo (Eds.), *The Routledge Handbook of Pragmatics* (pp. 153-167). Oxford/New York: Routledge.
- Taguchi, N. & Roever, C. (2017). *Second Language Pragmatics*. New York: Oxford University Press.
- Taguchi, N. & Kim, Y. (2018). *Task-Based Approaches to Teaching and Assessing Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Tajeddin, Z. & Dabbagh, A. (2015). Interlanguage Pragmatic Test Tasks: Does A Low-Stakes Test Have Washback to L2 Teachers and Learners? *The Journal of Asia TEFL*, 12(4), 129-158.
- Tajeddin, Z. & Malmir, A. (2015). The Construct of Interlanguage Pragmatic Learning Strategies: Investigating Preferences of High vs. Low Pragmatic Performers. *The Journal of Teaching Language Skills*, 77(4), 153-180.
- Takimoto, M. (2009). The Effects of Input-Based Tasks on The Development of Learners' Pragmatic Proficiency. *Applied Linguistics*, 30, 1-25.
- Tatsuki, D. & Houck, N. (2010). *Speech Acts and Beyond: New Directions in Pragmatics*. Alexandria, VA: TESOL.
- Trosborg, A. (2010). *Pragmatics Across Languages and Cultures*. Germany: De Gruyter Mouton.
- Uslu, Z. (2005). Edimobilim ve Yabancı Dil Öğretimine Etkileri. *Dil Dergisi*, 127, 34-43.
- Yapar Gönenç, A. (2012). Göstergibilimden Edimobilime. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 37-49.

- Yazıcı, N. ve Gündoğdu, G. (2021). Yurt Dışında YaŐayan İki Dilli Türk Çocuklarının Türkçe Eđitimlerinde Kullanılan Ders Kitaplarında Reddetme Stratejilerinin Görünümü. *International Journal of Language Academy*, 9(4), 207-221.
- Yoshimi, D. & Wang, H. (2007). *Selected Papers from Pragmatics in CJK Classrooms: The State of the Art*. Manoa: University of Hawaii at Manoa, National Foreign Language Resource Center.
- Youn, S. J. & Bi, N. Z. (2019). Investigating Test-Takers' Strategy Use in Task-Based L2 Pragmatic Speaking Assessment. *Intercultural Pragmatics*, 16(2), 185-218.
- Zeff, B.B. (2016). The Pragmatics of Greetings: Teaching Speech Acts in the EFL Classroom. *English Teaching Forum*, 54(1), 2-11.
- Óvari, V. (2006). Macar Dilinde Edimbilim Araştırmaları ve Yabancı Dil Olarak Macarca Öğretiminde Önemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cođrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 87-103.
- Wierzbicka, A. (2003). *Cross-Cultural Pragmatics the Semantics of Human Interaction*. New York: Mouton De Gruyter.